T.C. İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BRIC ÜLKELERİNDE VE TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

TUĞBA ORTAY GÖKÇE

İstanbul-2018

T.C. İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BRIC ÜLKELERİNDE VE TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

TUĞBA ORTAY GÖKÇE

Danışman: Doç. Dr. Betül GÜR

İstanbul-2018

ÖNSÖZ

Doğrudan Yabancı Yatırımları (DYY), teknoloji ve sabit sermaye yatırımı eksiğini hızla kapatmak, ekonomik büyümesini hızlandırmak ve böylece gelişmiş ülkelerle arasındaki gelir farkını kapatmak isteyen bütün gelişmekte olan ülkeler için en önemli alternatiflerden biridir. Türkiye'de tasarruf açığına bağlı yatırım eksiğini gidermek, ileri teknoloji açığını kapatmak ve aynı zamanda da gelişmiş ülkelerle ekonomik bağlarını güçlendirerek ekonomik büyümesini hızlandırabilmek için DYY'ye önemli ölçüde ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada DYY'nin ülke ekonomisine etkilerinin izlenmesinde ve bu konuda gerekli analizlerin yapılmasında büyük yarar vardır. Bu çalışma ile DYY'nin BRIC ülkelerinin ve Türkiye'nin gayrı safi yurtiçi hasılasına (GSYH), ihracatına olan makroekonomik etkileri, teorik ve ekonometrik olarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

Böyle önemli ve güncel bir konunun tartışıldığı bu tez çalışmasında, konunun belirlenme aşamasından itibaren sürecin tamamında akademik anlamda her türlü destek ve teşvikini benden esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Betül Gür'e teşekkür etmeyi borç bilirim.

Tuğba Ortay Gökçe

ÖZET

BRIC ÜLKELERİNDE VE TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ

Bu çalışmada; aralarında Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Türkiye'den oluşan BRIC ülkelerinde ve Trükiye'de, Doğrudan Yabancı Yatırımlarının (DYY) ihracat ve milli gelire olan etkileri, 1990-2016 dönemi için panel veri analiziyle incelenmiştir. Serilerin durağanlığı Levin, Lin, Chu (2002) ve Im, Pesaran ve Shin (2003) testleriyle incelenmiş ve serilerin birinci farklarında durağan oldukları görülmüştür. Seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkileri Kao (1999) testiyle incelenmiş ve serilerin eşbütünleşik oldukları tespit edilmiştir. Eşbütünleşme katsayıları, Eberhardt ve Bond (2009) Panel AMG yöntemiyle tahmin edilmiştir. DYY ve ihracattan milli gelire doğru kısa dönemde de uzun dönemde de nedensellik ilişkileri tespit edilirken, REER'den milli gelire doğru bir nedensellik ilişkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Yatırımlar, İhracat, Ekonomik Büyüme, Panel Veri Analizi.

ABSTRACT

MACROECONOMIC EFFECTS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENTS IN BRIC COUNTRIES AND TURKEY

In this study; the effects of FDI on exports and national income in the BRIC countries and Turkey, were examined for the period 1990-2016. Through analysis, it is seen that 1% increase in FDI increases exports by 0.535% in China, 0.14% in India and decreases it by 0.159% in Russia, 0.265% in Turkey, while FDI in Brazil found there are no significant effect. Short and long-term causality from FDI and exports to national income is revealed while no causality relationship exists from REER to national income.

Key Words: Foreign Direct Investment, Export, Economic Growth, Panel Data Analysis

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ ..... **iii**

ÖZET ..... **iv**

ABSTRACT ..... **iv**

İÇİNDEKİLER ..... **v**

KISALTMALAR ..... **viii**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **ix**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **x**

GİRİŞ **1**

1. TEORİK ÇERÇEVE **5**

1.1. Temel Kavramlar 5

1.2. Doğrudan Yabancı Yatırım Türleri 7

1.2.1. Gerçekleşme türlerine göre DYY 7

1.2.1.1. Yeni şirket kurma 7

1.2.1.2. Şirket satın alımı 8

1.2.1.3. Şirkete ortak olma 8

1.2.1.4. Şirket evliliği 9

1.2.1.5. Gayrimenkul alımı 10

1.2.1.6. Lisans anlaşmaları 11

1.2.2. Yatırım Türlerine Göre Doğrudan Yabancı Yatırımlar 11

1.2.2.1. Yatay Yatırım 11

1.2.2.2. Dikey Yatırım 12

1.2.3. Üretim Faaliyeti Türüne göre Doğrudan Yabancı Yatırımlar 13

1.2.3.1. Geri bağlantılı üretim faaliyetleri 13

1.2.3.2. İleri bağlantılı üretim faaliyetleri 14

1.2.3.3. Yatay bağlantılı üretim faaliyetleri 14

1.3. Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Gelişimi 15

1.4. Dünyadaki Doğrudan Yabancı Yatırımları 16

1.5. Doğrudan Yabancı Yatırımların İhracatı Etkileme Kanalları 19

1.6. Doğrudan Yabancı Yatırımların Milli Geliri Etkileme Kanalları 20

2.BRIC ÜLKELERİNDE VE TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR 25

2.1. BRIC Ülkeleri ve Türkiye Hakkında Genel Bilgi 25

2.1.1. Brezilya 26

2.1.2. Rusya 27

2.1.3. Hindistan 28

2.1.4. Çin 29

2.1.5. Türkiye 30

2.2. BRIC Ülkeleri ve Türkiye'nin Makroekonomik Görünümü 31

2.3. BRIC Ülkelerinde ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar 34

2.4. BRIC Ülkelerinde ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile İhracat Arasındaki İlişkiler 35

2.5. BRIC Ülkelerinde ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile Milli Gelir Arasındaki İlişkiler 39

3.LİTERATÜR VE AMPİRİK ANALİZ 43

3.1. Literatür Taraması 43

3.2. Ampirik Analiz 49

3.2.1. Veri Seti 49

3.2.2 Model 50

3.2.3.Yöntem 51

3.2.4. Panel Birim Kök Testi 52

3.2.5. Panel Eşbütünleşme Testi 56

3.2.6. Panel Eşbütünleşme Katsayılarının Tahmin Edilmesi 58

3.2.7. Değişkenler Arası Uzun Dönem ve Kısa Dönem İlişkisi 62

SONUÇ VE ÖNERİLER 64

EKLER 78

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AB	Avrupa Birliği
ADF	Augmented Dickey Fuller: Genişletilmiş Dickey Fuller Birim Kök Testi
AMG	Augmented Mean Group: Ağırlıklandırılarak Grup Ortalaması Alan Tahmin Yöntemi
ARDL	Autoregressive Distributed Lag: Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model
BRIC	Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DYY	Doğrudan Yabancı Yatırımları
EVDS	Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
GSYH	Gayrı Safi Yurtiçi Hâsıla
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OYAK	Ordu Yardımlaşma Kurumu
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TOFAŞ	Türkiye Otomobil Fabrikası A.Ş.
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
WTO	World Trade Organization: Dünya Ticaret Örgütü

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Dünya Genelindeki DYY'nin Ülke Grupları İtibariye Dağılımı.....**Error! Bookmark not defined.**

Tablo 2: BRIC Ülkelerinde ve Türkiye'de Ekonomik Büyüme Oranları (%)..... 32

Tablo 3: BRIC Ülkelerinde ve Türkiye'de GSYH (Milyar US $)..... 33

Tablo 4: BRIC Ülkelerinde ve Türkiye'de İhracat (Milyar US $)..... 33

Tablo 5: BRIC Ülkelerine ve Türkiye'ye Gelen DYY (Akım, Milyar US $)..... 34

Tablo 6: Panel Birim Kök Testi Sonuçları..... 55

Tablo 7: Panel Eşbütünleşme Testi Sonuçları 57

Tablo 8: Eşbütünleşme Katsayıları Tahmin Sonuçları 59

Tablo 9: Değişkenler Arası Uzun Dönem ve Kısa Dönem İlişkisi Testi Sonuçları..... 62

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: DYY'nin Özel Yatırım Harcaması Kanalıyla Milli Gelire Etkisi 23

Şekil 2: DYY'nin Nihati Tüketim Harcamaları ve Dış Ticaret Yoluyla Milli Gelire Olan Etkileri ..... **Error! Bookmark not defined.**

Şekil 3: Dünya Genelindeki DYY Akımları (Milyar US $) ..... **Error! Bookmark not defined.**

Şekil 4: Brezilya'da DYY-İhracat İlişkisi 35

Şekil 5: Rusya'da DYY-İhracat İlişkisi 36

Şekil 6: Hindistan'da DYY-İhracat İlişkisi 37

Şekil 7: Çin'de DYY-İhracat İlişkisi 37

Şekil 8: Türkiye'de DYY-İhracat İlişkisi 38

Şekil 9: Brezilya'da DYY - Milli Gelir İlişkisi 39

Şekil 10: Rusya'da DYY - Milli Gelir İlişkisi 39

Şekil 11: Hindistan'da DYY - Milli Gelir İlişkisi 40

Şekil 12: Çin'de DYY - Milli Gelir İlişkisi 41

Şekil 13: Türkiye'de DYY - Milli Gelir İlişkisi 42

GİRİŞ

Doğrudan Yabancı Yatırımları (DYY), teknoloji ve sabit sermaye yatırımı eksiğini hızla kapatmak, ekonomik büyümesini hızlandırmak ve böylece gelişmiş ülkelerle arasındaki gelir farkını kapatmak isteyen bütün gelişmekte olan ülkeler için en önemli alternatiflerden biridir. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu BRIC ülkeleri ve Türkiye'de bir yandan tasarruf açığına bağlı yatırım eksiğini gidermek, bir yandan ileri teknoloji açığını kapatmak ve bir yandan da gelişmiş ülkelerle ekonomik bağlarını güçlendirerek ekonomik büyümesini hızlandırabilmek için DYY'ye önemli ölçüde ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada DYY'nin ülke ekonomilerine olan etkilerinin izlenmesinde ve bu konuda gerekli analizlerin yapılmasında büyük yarar vardır.

Çalışmada BRIC ülkelerine ve Türkiye'ye gelen DYY'nin, bu ülkelerin GSYH ve ihracat verilerine olan etkileri incelenecektir. DYY milli geliri pek çok noktadan etkileyebilmekle birlikte, bu etkileme kanalları arasında ihracat ve milli gelir ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada DYY'nin ihracat ve milli gelire olan etkileri analiz edilecektir. Çalışmada, DYY'nin ülke ekonomilerine olan makroekonomik etkilerine olan etkileri arasından ihracat ve milli gelire odaklanılmasının nedenleri DYY yapan firmaların, uluslararası bağlantıları ve diğer ülkelerdeki bağlı şirketleri sayesinde ürettikleri ürünleri, yerli firmalardan daha kolay ihraç edebiliyor olmalarıdır. Çin gibi bazı ülkelerin, gelen yabancı yatırımcılara, belirli bir süre ürettikleri bütün malları sadece ihraç etme, iç piyasaya satmama koşulunu koymuş olmalarıdır.

GSYH ise ülkelerin ekonomik performansları hakkında fikir veren en genel büyüklük olup, DYY ile meydana gelen ihracat, ithalat, istihdam artışı, özel tüketim ve yatırım harcamalarındaki artışların tamamını üzerinde topluyor olmasıdır.

BRIC ülkelerinin ve Türkiye'nin son dönemde Dünya'daki piyasada lokomotif ülkeler olarak görülmesinin bir sebebi de DYY yapan uluslararası firmaların işgücü, yeraltı kaynakları, serbest ticaret bölgeleri ve bu ülkelerdeki tüketicilerin taleplerinin iç piyasa tarafından karşılanamaması gibi nedenlerden dolayı stratejik olarak uluslararası firmalar için getirisi yüksek ve maliyetlerini kolaylıkla düşürebilecekleri ülkelerdir. Bununla beraber bu ülkelerin jeopolitik konumları, yatırımcıları hukuki açıdan koruyor olmaları ve politik açıdan nispeten daha stabil olmaları da firmaları çeken ve onları risklerden koruyan diğer faktörlerdir.

Çalışmanın temel hipotezleri; DYY'nin BRIC ülkelerinde ve Türkiye'de ihracatı, ekonomik büyümeyi ve reel efektif döviz kurunu pozitif yönde etkilediğidir. Bu hipotezler, teorik olarak, mevcut veriler ışığında grafik ve tablolara bakılarak ve ekonometrik olarak 1990-2016 dönemi sınanacaktır. Ekonometrik çalışma sonucundaki beklentilerimiz; DYY'nin ihracatı ve milli geliri olumlu yönde etkileyeceği, ancak bu etkinin ülkeler arasında farklı düzeylerde olabileceğidir.

Literatürde DYY ile ilgili olarak çok sayıda çalışma bulunmakla birlikte, BRIC ülkeleri ve Türkiye üzerine yoğunlaşan ve görece daha yeni panel veri analizi yöntemlerini uygulayan çalışma sayısı sınırlıdır. Bu yönüyle bu çalışmanın literatüre önemli bir katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümüne; DYY'ye ilişkin kavramsal bilgiler verilecek, DYY'nin milli gelir ve ihracatı değişkenleri hangi kanallardan etkilediği teorik açıdan açıklanacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde BRIC ülkeleri ve Türkiye hakkında genel bilgiler sunulduktan sonra, bu ülkelerin makroekonomik görünümü ve DYY'ye ilişkin bilgiler ekonometrik modeller yardımıyla açıklanacaktır. Çalışmanın üçüncü bölümünde uygulama sonuçlarına yer verilecektir. Dördüncü aşamada ise BRIC ülkeleri ve Türkiye için bireysel sonuçları da veren bir panel veri analizi gerçekleştirilecektir.

Bu çalışmadaki en önemli kısıt, analize dâhil edilen ülkeler için aylık veya çeyrek dönemlik verilerin elde edilmesi noktasında yaşanmıştır. Bu sıklıkta verilere ulaşılamadığı için analiz yıllık veriler kullanılarak yapılmıştır. Konuyla ilgili sonraki çalışmalarda araştırmacılar frekansı daha yüksek verilere erişebilirlerse, daha detaylı analizler yapma imkanları olabilecektir.

Bu çalışmada DYY, ihracat ve milli gelir verilerinin yanında reel efektif döviz kurunun da kullanılmış olması, çalışmayı literatürdeki benzerlerinden ayrıştırmaktadır. Ülkeler bazında reel efektif döviz kuru verileri, Dünya Bankası veya IMF gibi açık erişimli veri sistemlerinde yer almamakta olup, konuyla ilgili yapılan araştırmada Macaristan Corvinus University'den Dr. Zsolt Darvas'ın çalışmasına (Darvas, 2012) ulaşılmıştır. Gerek bu verinin çalışmada kullanılmış olması, gerek incelenen konu ve ülke sepeti, gerekse analizlerde kullanılan ve bireysel sonuçları da veren panel veri analizleri yöntemleriyle çalışma literatürdeki benzerlerinden güçlü olup, literatüre bir katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Çalışmanın ayrıca ülke yöneticilerinin ve ulusal firmaların dikkatlerini bir kez daha DYY gibi önemli bir konuya çekerek, bu konuda daha fazla gayret gösterilmesi gerektiğini hatırlatması ve bu yönüyle ülke ekonomisine de olumlu bir katkı sağlaması ümit edilmektedir.

1. TEORİK ÇERÇEVE

1.1.Temel Kavramlar

Bir ülkede yerleşik kişi ya da firmaların, başka ülkede gerçekleştirdiği yeni bir iş yeri açma, var olan bir iş yerinin belirli bir kısmına ortak olma veya tamamını satın alma ya da gayrimenkul edinme gibi faaliyetlerine ***Doğrudan Yabancı Yatırımı*** (DYY) adı verilmektedir. (Hazine Müsteşarlığı, 2010, s. 11) Başka bir ifadeyle DYY; kişi, özel firma ya da devlet kurumları tarafından, diğer ülkelerde gelir elde etmek amacıyla gerçekleştirilen üretim, dağıtım, depolama, pazarlama tesisi kurma, şube açma, bina, arazi ya da konut edinme gibi faaliyetlerin tamamı olarak da tanımlanabilir. (Demircan, 2003, s. 22) Görüldüğü gibi DYY'ler; uzun vadeli, ekonomik yarar elde etme amacına yönelik, yatırımın yapıldığı şirketin yönetimine etki edebilecek seviyede gerçekleştirilen sermaye yatırımlarıdır (İSO, 2002, s. 7). Şirket evlilikleri, özelleştirmelerden şirket satın alımı, ev sahibi ülkedeki yerli firmalarla gerçekleştirilen ortak girişimler ve yabancı ülkelerde kâr-zarar ortaklığına dayalı olarak yapılan yatırımlar, en yaygın DYY biçimlerindendir. DYY, yeni kurulacak şirketlere kuruluş veya işletme sermayesi sağlama, var olan bir firmayı satın alma veya böyle bir firmaya ortak olma kanalıyla gerçekleşebilmektedir. DYY'lerden asıl beklenen, gittiği ülkede yatırım ve üretime katkı sağlaması, en azından ülkenin döviz açığının uzun vadeli biçimde finansmanına yardım etmesidir (Lipsey, 2002, s. 4).

OECD'nin kabul ettiği sınıflandırmaya göre, bir sermaye yatırımının DYY olarak kabul edilebilmesinin şartı; yatırımın yapıldığı firmadan elde edilen payın %10'dan az olmamasıdır (OECD, 2011). Bu durumda DYY'ler yatırımcısına, yatırımın gerçekleştiği şirketin yönetiminde en az %10 oy hakkı sağlamalıdır. Bu oran %50'nin üzerine çıktığında ise firma, yabancı yatırımcının kontrolüne girmektedir.

Türkiye'de, 17.06.2003 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanan 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'na göre diğer ülke vatandaşları tarafından ülkeye getirilen her türden nakit sermaye, firma hissesi, makine ve ekipman, lisans hakkı, mevcut DYY'lerin elde ettiği ve tekrar burada yatırıma dönüşen kârlar DYY olarak kabul edilmiştir. Hazine Müsteşarlığının yaptığı tanımlamadaysa; Türkiye'de doğal kaynak aramak için yabancı yatırımcılara verilen izinler, yabancı yatırımcılar tarafından yeni şirket kurulması ya da başka ülkelerdeki yatırımlarının bir uzantısı olarak burada şube açılması, borsa dışındaki firmaların hisselerinin bir kısmının alınması, borsada işlem gören firmaların hisse senetlerinin en az %10'unun alınması ve gayrimenkul (konut, bina, arazi vb.) alınması DYY olarak ifade edilmiştir (Hazine Müsteşarlığı, 2005).

Kişi ya da kurumlar tarafından, diğer ülkelerde açılan banka mevduat hesapları, edinilen bono, tahvil veya hisse senedi gibi menkul değer ise ***Portföy Yatırımı*** adını almaktadır (Batmaz ve Tunca, 2005, s. 17). Portföy yatırımları, günlük ekonomi dilinde kullanılan ***sıcak para*** kavramına karşılık gelmektedir.

Portföy yatırımları, DYY'lere oranla daha kısa vadeli ve geçici yatırımlardır. Ülkede herhangi bir kriz belirtisi söz konusu olduğunda ya da aynı tür yatırıma başka bir ülkede daha yüksek getiri imkanı doğduğunda, portföy yatırımları anında ülkeyi terk

edebilmektedir. Bu süreç, yerli ekonomide kısa sürede varlık fiyatlarında önemli değişimlere ve ülkeden önemli miktarda döviz çıkışına da neden olacağı için, ülkedeki makroekonomik dengeleri önemli ölçüde değiştirme potansiyeline sahiptir.

DYY'ler ise portföy yatırımlarına göre çok daha uzun vadeli ve sağlam yatırımlardır. Herhangi bir olumsuzluk durumunda ülkeyi hemen terk etme ve ekonomik dengeleri bozma riski çok daha azdır. Bu nedenle DYY'ler ülkeler için daha fazla arzu edilen yatırım çeşididir.

1.2. Doğrudan Yabancı Yatırım Türleri

DYY'lerin sınıflandırılmasında gerçekleşme türleri, yatırım türleri ve üretim faaliyeti türleri gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır.

1.2.1. Gerçekleşme türlerine göre DYY

Diğer ülkelerde yatırım yapmak isteyen firmaların genellikle tercih ettikleri başlıca yatırım türleri arasında; yeni şirket kurma, var olan bir şirketi satın alma veya sermayesine ortak olma, şirket evliliği, lisans anlaşmaları ve gayrimenkul edinimi sayılabilmektedir.

1.2.1.1. Yeni şirket kurma

Yabancı yatırımcının, gittiği ülkede sıfırdan bir şirket kurmasını ifade etmekte olan bu yatırım türüne, boş bir alanda, bir merada fabrika kurmayı temsi ederek, yeşil alan yatırımı (Greenfield Investment) adı da verilmektedir (Inderst, Kaminker ve Stewart, 2012, s. 11). Ev sahibi ülkeler tarafından en çok tercih edilen DYY şekli yeni şirket kurulmasıdır. Çünkü bu tür yatırımlar ülkenin sabit sermaye stokunu arıtır, ek

istihdam yaratır, teknoloji transferine olanak sağlar ve ülkenin üretim seviyesini yükselterek milli gelir artışına katkı sağlar (Durgan, 2016, s. 7).

1.2.1.2. Şirket satın alımı

Yabancı yatırımcılar, bazı durumlarda gittikleri ülkede yeni şirket kurmak yerine, var olan ve piyasada belirli bir yer edinmiş yerli bir firmayı satın almayı tercih edebilmektedir. Yabancı firmalar tarafından, özelleştirme kapsamında, alınan firmalar da bu yatırım türene dâhildir. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde bütçe yapısı bozulan ve faaliyetlerini sürdürmekte zorlanan firmalar, yabancı yatırımcılar için piyasaya girişte kolay ve ucuz bir alternatif oluşturmaktadır (Canoğulları, 2017, s. 4). Şirket satın almalarda, ülke yöneticilerinin, yeni gelişmekte olan bebek endüstrileri ve gelecek vaat eden firmaları korumaya dikkat etmelerinde yarar vardır. Aksi takdirde ulusal sanayinin gelişmesi güçleşecek, ülkede üretim yapısının dışa bağımlılığı artacaktır.

1.2.1.3. Şirkete ortak olma

Ortak girişim (joint venture) de denilen bu DYY türünde bir ya da birden fazla yabancı şirket, ev sahibi ülkedeki bir ya da birden fazla şirketle teknoloji ve sermayelerini birleştirerek, belirli ortaklık payları ile yeni bir şirket kurmaktadır. Bu yatırım türü de ülkeler açısından istenen ve karlı bir yatırım türüdür. Çin, dünyaya açılmaya başladığı 1978'den sonra, ülkesinin dış ticarete elverişli güney sahillerini yabancı yatırımcı firmalara açıp, onlara pek çok teşvikler sunduktan sonra, onlara ön koşul olarak iki şey sunmuştur: Birincisi; mutlaka yerli bir firmayla ortak yatırım yapmaları (ve böylece yerli firmaların yeni üretim tekniklerini öğrenmeleri ve ilgili

teknolojiyi içselleştirmeleri), ikincisi de ulusal sanayi kendi ayakları üzerinde duruncaya kadar iç piyasaya ürün satmayıp, bütün üretimlerini ihraç etmeleri. Benzer bir uygulamayı daha öncesinde Malezya hayata geçirmiş, bu sayede yerli sanayisinin seviyesini yükseltmiştir.

Çin'in 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne girmesi ve yabancı yatırımcıları hızla ülkesine çekmesiyle birlikte, Malezya'da bulunan yabancı firmalar da üretimlerini Çin'e kaydırmış, ancak ilgili üretim tekniklerini öğrenmiş bulunan yerli Malezya firmaları, ilgili üretimleri devam ettirmeyi başarmışlardır. Günümüzde Malezya'nın imalat sanayi ihracatı içinde yüksek teknolojili ürünlerin payının %45'lerde olmasının[1] arkasında bu olayın büyük rolü vardır. Günümüzde bu uygulama biraz farklı bir versiyonuyla Suudi Arabistan ve Katar'da devam etmektedir (Göçer, 2013a, s. 9).

1.2.1.4. Şirket evliliği

Şirkete ortak olma ile karıştırılabilen şirket evliliği (merger), yeni bir şirket kurulmasını değil, var olan ve faaliyetlerine devam etmekte olan iki farklı şirketin, yeni bir şirket çatısı altında, belirli koşullarla birleşmesi ve faaliyetlerini bu şekilde sürdürmesini ifade etmektedir (Mühim, 2012, s. 10). Yabancı firmalar, şirket evliliği yoluyla gerçekleştirdikleri yatırımlarda teknolojisini, sermayesini ve işletmecilik bilgisini de yerli firmaya ve dolayısıyla ev sahibi ülkeye aktarmakta, bunlar zamanla yerli firmalar arasında yayılmaktadır. Bu yönüyle, şirket evlilikleri de gelişmekte olan ülkeler tarafından en çok tercih edilen yabancı yatırım türlerindendir. Bu yatırımlar genellikle yerli firmaların rekabet güçlerini, piyasa değerlerini ve işlem hacimlerini

[1] Günümüzde Türkiye'nin imalat sanayi ihracatı içinde yüksek teknolojili ürünlerin payının sadece %2 olduğunu (Göçer, 2013b, s. 222) düşününce, bu oranların neye karşılık geldiği ve nasıl başarıldığı daha büyük önem taşımaktadır.

artırmakta, onların faaliyetlerine devam edebilmesini kolaylaştırmaktadır (Roberts, Wallace ve Moles, 2016, s. 9).

1.2.1.5.Gayrimenkul alımı

Özel bir firma veya devlet kuruluşu tarafından, başka bir ülkede arazi, bina veya konut alımlarını içeren bu yatırım türü de DYY'nin bir çeşidi olarak kabul edilmektedir (Bayramoğlu Özuğurlu ve Kayıkçı Yılmaz, 2010, s. 102). Haziran 2003'te uygulanmaya başlanan 4875 sayılı kanun, yabancı yatırımların Türkiye'den gayrimenkul alabilmesine imkân sağlanmıştır. Bu uygulamayla birlikte yabanc yatırımcılar özellikle Ege ve Akdeniz kıyılarında, önemli miktarda gayrimenkul alımı gerçekleştirmiştir[2] (Epos, 2017, s. 2). Günümüzde Türkiye'ye yönelik DYY'nin önemli bir bölümü gayrimenkul satışlarından oluşmaktadır. Örneğin 2014 yılındaki 12.8 milyar dolarlık DYY'nin 4.3 milyar dolarlık (%33.6) kısmı, 2015 yılındaki 17.5 milyar dolarlık DYY'nin 4.1 milyar dolarlık (%23.6), 2016 yılındaki 12.3 milyar dolarlık DYY'nin 3.8 milyar dolarlık (%31.6) bölümü ve 2017 yılının ilk 5 ayında gerçekleşen 4.7 milyar dolarlık DYY'nin 1.5 milyar dolarlık (%32.2) bölümü gayrimenkul satışlarından oluşmuştur (TCMB-EVDS, 2017a; % oranlar tarafımızdan hesaplanmıştır). Gayrimenkul alımı şeklinde gelen DYY'ler üretken faktörler olmadığı için, bu yatırım türü kısa dönemde ülkenin döviz açığının kapatılmasına yardımcı olsa da uzun vadede çok da yararlı olmayan (durağan) yatırımlardır. Bu nedenle gelişmekte olan, ülkesinde üretim, istihdam ve gelir artışı hedefleyen ülkelerin, gayrimenkul yatırımlarından çok yeşil alan yatırımı, ortak yatırım ve şirket evliliği türü DYY'leri çekmek için çaba harcamalarında yarar vardır.

[2] Alanya tarafında Hollandalılar, Didim ve Fethiye tarafında ise İngilizler artık mahalle komşularımız haline gelmiş bulunmaktadır.

1.2.1.6. Lisans anlaşmaları

Tam bir DYY olarak kabul edilmese de lisans anlaşmaları sayesinde yabancı firma, sahip olduğu üretim bilgisi, marka, üretim ve dağıtım hakkını karşı ülkedeki bir firmaya satarak, bir çeşit teknik bilgi yatırımı yapmaktadır (Sürmeli, 2016). Bu yolla, teknoloji ve üretim bilgisi yabancı ülkelere transfer edilerek, ürünlerin diğer ülkede üretilmesi sağlanmış olmaktadır. Örneğin Türkiye'de faaliyet gösteren TOFAŞ, İtalyan Fiat firmasının, OYAK Renault da Fransız Renault firması ile yapılan lisans sözleşmeleriyle üretime geçmiş firmalardır.

1.2.2. Yatırım Türlerine Göre Doğrudan Yabancı Yatırımlar

DYY'leri yatırım türüne göre ikiye ayırmak mümkündür; yatay yatırım ve dikey yatırım şeklinde.

1.2.2.1. Yatay Yatırım

DYY yapan firmanın, gittiği ülkede, kendi ana ülkesindeki faaliyet alanı ile ilgili olarak yaptığı yatırımlar, yatay yatırım adını almaktadır. Bu tür yatırımlar genellikle, gidilen piyasaya, nihai tüketim malı veya hizmet satmayı hedefleyen yatırımlardır. Firmalar genellikle daha önceden ihracat yaptıkları ülkelerdeki müşterilerine daha ucuza ve daha çok mal satabilmek amacıyla bu tür yatırımlara yönelmektedirler. Bu sayede hem taşıma maliyetleri azalacak, hem de firmanın kendi ülkesinin dâhil olmadığı pazarlarda, gümrüksüz ve kotasız mal satabilme imkânına kavuşacaktır (WTO, 1996).

Örneğin; Toyota'nın 1994'te (Toyota, 2017), Hyundai'nin 1997'de (Kibar, 2017) Türkiye'de üretime başlamasının en önemli nedenleri; Türkiye'nin Mart 1995'teb imzaladığı ve 1 Ocak 1996'dan itibaren yürürlüğe giren Avrupa Birliği (AB) ile Gümrük Birliği anlaşmasıdır. Bu anlaşma sayesinde bu firmalar bütün AB ülkelerine gümrüksüz ve kotasız (satış miktarı kısıtsız) biçimde mal satabilmektedirler. Bu iki yatırım aynı zamanda yatay yatırıma da en güzel örneklerdendir. Çünkü bu firmalar kendi ülkelerinde de otomobil üretmektedirler, burada da.

Yatay yatırımlar genellikle, yerel üretim standartlarını geliştirmekte ve üretim bilgisini arttırmaktadır. Buna en güzel örnek de yine Türkiye'de Toyota ve Hyundai'nin üretime başlamasına kadar güvenlik ve konfor noktasında oldukça geri kalmış olan TOFAŞ ve OYAK Renault marka arabaları üreten fabrikaların, bu tarihlerden sonra kendini hızla geliştirmesi ve günümüzde dünya çapında rekabet edebilir otomobiller üretir hale gelmiş olmasıdır.

1.2.2.2. Dikey Yatırım

Dikey yatırım; üretimin farklı aşamalarının, farklı ülkelerde gerçekleşmesini ifade etmektedir. Bu yatırım türünde yabancı firma, yatırımı gerçekleştirdiği ülkede ya diğer ülkelerde ürettiği ara mallarını işleyerek nihai ürüne dönüştürmekte ya da diğer ülkelerdeki nihai üretimi için aramalı üretmeye çalışmaktadır. Bu yatırım türünde belirleyici olan nokta, girdi maliyetleridir. Doğal kaynağa yakınlık, işgücü maliyetlerinin düşük olması ve çevreyi koruma yasalarının gevşekliği gibi faktörler, yabancı yatırımcıları bu tür yatırımlara yönlendirmektedir. Yatay yatırımlar, ihracatı da ithalatı da aynı anda etkilemektedir. Bu noktada DYY'lerin ev sahibi ülkenin dış ticaretinde oynadığı en aktif rollerden birini oluşturmaktadır.

Özellikle DYY yapan firma, gittiği ülkede üretim yapabilmek için farklı ülkelerdeki bağlı şirketlerinden ara mallarını bu ülkeye getiriyor ve ürettiği ürünleri de o ülke içinde satıyorsa, ev sahibi ülkenin dış ticaret dengesini ve cari işlemler açığını[3] ciddi biçimde olumsuz etkileyebilecektir.

1.2.3. Üretim Faaliyeti Türüne göre Doğrudan Yabancı Yatırımlar

DYY'leri üretim faaliyeti türlerine göre de üçe ayırmak mümkündür; geriye bağlantılı üretim faaliyetleri yürüten DYY'ler, ileriye bağlantılı üretim faaliyetleri yürüten DYY'ler ve yatay bağlantılı üretim faaliyetleri yürüten DYY'ler şeklinde (UNCTAD, 1999).

1.2.3.1. Geri bağlantılı üretim faaliyetleri

Petrol ve diğer doğal kaynakların çıkartılması ve işlenmesine yönelik DYY'ler geri bağlantılı DYY olarak sınıflandırılmaktadır (Yılmaz, 2007, s. 6). Yabancı yatırımcılar bu sayede diğer ülkelerdeki bağlı şirketleri için ihtiyaç duydukları hammadde ve yarı mamul malların teminine imkân elde eder. Bu tür yatırımı yapan yabancı firmalar, bir kısım işle için yerel tedarikçilerden de yararlanır. Bu da yapılan

[3]Cari işlemler açığı; bir ülkede yerleşik kişilerin, diğer ülkelerde yerleşik kişilerle yaptığı döviz kaybettirici faaliyetlerin, döviz kazandırıcı faaliyetlerden fazla olmasını ifade etmektedir (TCMB, 2016, s. 4). Bir başka ifadeyle cari açık, ülkenin gelirinden daha fazla harcaması ve ürettiğinden daha çok tüketmesidir (Yapar Saçık ve Alagöz, 2010). Cari işlemler hesabı; ihracat, ithalat, turizm, taşımacılık, sigortacılık, inşaat ve karşılıksız transferler gibi reel kaynaklarla ilgili işlemleri, portföy yatırımı ve doğrudan yatırım gibi işlemlerin getirilerini ve dış borç faiz ödemelerini içerir (TCMB, 1997). Cari işlemler açığının asıl kaynağı dış ticaret açığı olup, bu açığın bir kısmı turizm gelirleri ve diğer gelirlerle karşılandıktan sonra geriye kalan kısım, cari işlemler açığını oluşturmaktadır. Örneğin Türkiye ekonomisinde 2016 yılı dış ticaret açığı 40.746 milyar dolar iken, buna 22.107 milyar dolarlık turizm geliri eklenip, 5.049 milyar dolarlık turizm gideri ve diğer hizmet giderleri çıkarıldığında 2016 yılı cari işlemler açığı 32.605 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (TCMB-EVDS, 2017a). Cari işlemler açığı, her dönemde (özellikle 1990'lardan sonra) Türkiye ekonomisinin en önemli kırılganlık alanlarından birini oluşturmaktadır.

DYY'nin etrafında ek bir yerli yatırım sahası oluşturacak, milli gelire bu yönden de katkı sağlayacaktır.

1.2.3.2. İleri bağlantılı üretim faaliyetleri

Nihai tüketim mallarının üretim ve satışının yapılmasına yönelik olarak gerçekleştirilen yatırımlar, ileri bağlantılı üretim faaliyeti adını almaktadır. Yabancı firmaların, kendi ülkelerinde veya diğer ülkelerdeki bağlı şirketlerinde ürettikleri malların başka bir ülkede satış çalışmalarını düzenlemek amacıyla yapılan bu DYY'ler, yerli firmalardan / tedarikçilerden çok, tüketicilerle etkileşim içine girerler. Onların talep ve beklentilerini göz önünde bulundurmaya özen gösterirler ve bu noktada yerli firmalardan Pazar payı kapma yarışına girerler. Bu durum, iç piyasada daha kaliteli ve daha ucuz ürünler tüketilmesine imkan sağlayarak, ev sahibi ülkede refah artışına, yerli firmalarda ise kalite verimliliği artıcı çabaların başlamasına imkan sağlar (DPT, 2000, s. 3).

1.2.3.3. Yatay bağlantılı üretim faaliyetleri

En sık karşılaşılan DYY türü olan yatay bağlantılı üretim faaliyetleri, yatırımın gerçekleştirileceği ülkeye gerekli finansal sermaye, makine-teçhizat, teknoloji ve nitelikli işgücünün gönderilmesi ve ilgili ülkede, ana şirketin üretim stratejileri doğrultusunda faaliyetler gerçekleştirilmesini ifade etmektedir (Bal ve Göz, 2010). Bu tür DYY'ler, ev sahibi ülkedeki yerel firmalarla etkileşim içine girerler ve bu da yabancı firmadan yerli firmalara doğru bir verimlilik yayılmasına olanak sağlar (Göçer, 2013a, s. 12).

,

1.3. Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Gelişimi

Geçmişi 16. yüzyıla kadar dayanan DYY, coğrafi keşifler ve devamında gelen sömürgecilik dönemi ve sanayi devrimiyle birlikte İngiltere, Hollanda, Fransa ve İspanya'ya ait firmaların hammadde ve doğal kaynak ihtiyacının karşılanması ve üretilen ürünlerin yeni pazarlarda satılabilmesi için sömürge devletlerinde ve diğer ülkelerde açtıkları şubelerle hızlanmıştır (Aydemir, Aslan ve Uncu, 2012, s. 73). Özellikle petrolün keşfedilmesi ve bunun sanayide ve ulaşımda kullanılır hale gelmesi, gelişmiş ülkelerden, gelişmekte olan doğal kaynak zengini ülkelere yönelik DYY'lerin artmasına yol açmıştır (Erdilek, 2017, s. 17).

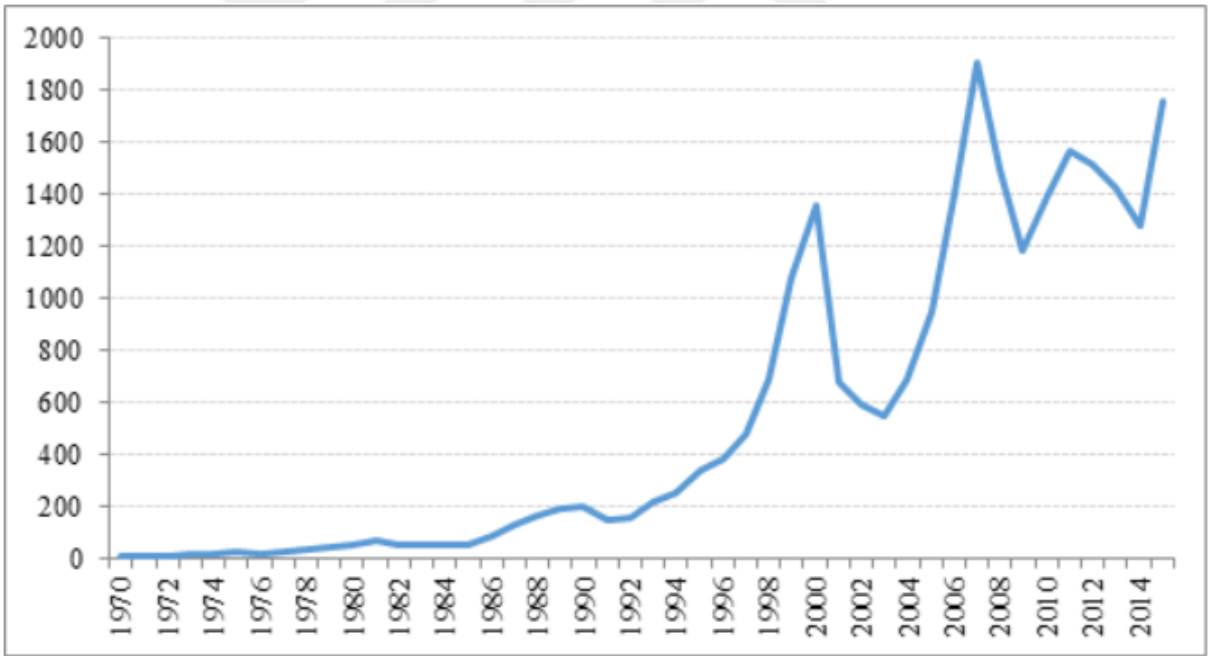
Birinci Dünya Savaşı'na kadar DYY'de dünya lideri İngiltere iken, bu tarihten sonra ABD öne geçmiştir. Bu tarihe kadar genellikle gelişmiş ülkelerden, gelişmekte olan ülkelere doğru olan DYY, 1920'lerden sonra gelişmiş ülkelerden, gelişmiş ülkelere doğru da olmaya başlamıştır (Ongun, 2001, s. 324) . Özellikle II. Dünya Savaşının bitmesi ve devamında Dünya Ticaret Örgütü ve IMF gibi dünya genelinde serbest ticareti özendirici ve kolaylaştırıcı kurumların kurulması, Bretton Woods anlaşmasıyla dünya genelinde döviz kurlarına istikrar getirilmesiyle birlikte dünya genelinde DYY'de önemli artışlar yaşanmıştır.

Günümüzde ise gelişmekte olan ülkelerden, gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelere şeklinde yeni bir DYY akımı söz konusudur. Daha çok Çin tarafından Afrika ve Körfez Ülkelerine yapılan yatırımlarla gündeme gelen bu yatırımlardan maksat,

kendi ülkelerine yönelik enerji, hammadde ve gıda maddesi arz güvenliğini sağlamaktır (Subaşı Ertekin, 2017, s. 191). Yakın tarihlerde Suudi Arabistan tarafından Konya Ovası'ndaki buğday tarlalarının alınması/kiralanması veya İsrail tarafından Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) bölgesinde edinilen topraklar (Taşkın, 2004) da yine aynı amaca yöneliktir.

1.4.Dünyadaki Doğrudan Yabancı Yatırımları

Yıllar itibariyle dünya genelindeki DYY akımları Şekil 3'te sunulmuştur.

Şekil 3: Dünya Genelindeki DYY Akımları (Milyar US $)

Kaynak: UNCTAD, (2017).

Şekil 3'e bakıldığında dünya genelindeki DYY akımlarında asıl hareketlenmenin 1985 sonrası dönemde gerçekleştiği görülmektedir. Bunda 1992 yılında imzalanan ve atmosfere karbondioksit salınımını azaltmayı hedefleyen, bu konuda ülkelere yıllık belirli sınırlandırmalar getiren ve bu sınırların aşılması durumunda ülkelere ceza verilmesini öngören Kyoto Protokolü (Korkut, 2017) ve ülkelerin kendi içlerinde gelişen çevreyi koruma hareketleri sonucunda gelişmiş ülkeler, çevreyi ve atmosferi kirleten ağır sanayi yatırımlarını Uzak Doğu, Doğu ve Güney Doğu Asya ile Afrika ülkelerine kaydırmaya başlamışlardır. Aynı zamanda Hindistan'ın 1991'lerde başlayan liberal ekonomiye geçiş çabaları ve 1995'te Dünya Ticaret Örgütüne girmesi, Çin'in 1978'de başlattığı dışa açılma çabaları ve 2001'de Dünya Ticaret Örgütüne girmesiyle birlikte (Özsoylu ve Algan, 2011, s. 25-45), bu ülkelere yönelik DYY miktarında çok önemli artışlar yaşanmıştır. Bu süreçte söz konusu ülkelerin yabancı yatırımcılara sağladığı teşvikler ve ucuz işgücü de DYY yapacak firmalar için bu ülkelerin cazibesini daha da artırmıştır.

2007 yılında 1.9 trilyon dolarla tarihteki en yüksek seviyesine ulaşmış, arkasından gelen 2008 küresel ekonomik krizinin etkisiyle 2009 yılında 1.18 trilyon dolara kadar düşmüştür. 2011 yılı itibariyle 1.56 trilyon dolara kadar yükselen DYY, Avrupa Ülkelerinin yaşamakta olduğu borç krizi ve durgunluğun da etkisiyle 2014 yılında 1.27 trilyon dolara kadar gerilemiş, 2015 yılı itibariyle ise 1.76 trilyon dolara ulaşmıştır.

Dünya genelindeki DYY'nin ülke grupları itibariye dağılımı Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Dünya Genelindeki DYY'nin Ülke Grupları İtibariye Dağılımı (Milyar US $)

	1990	2000	2005	2010	2015	2015 Yılı İtibariyle Payları (%)
Gelişmiş Ülkeler	**170**	**1121**	**588**	**700**	**962**	**54.6**
Gelişmiş Ülkeler: Amerika	NA	381	131	227	428	24.3
Gelişmiş Ülkeler: Asya	2	15	8	5	9	0.5
Gelişmiş Ülkeler: Avrupa	103	709	477	432	504	28.6
Gelişmiş Ülkeler: Okyanusya	10	16	-27	36	21	1.2
Gelişmekte Olan Ülkeler	**35**	**232**	**332**	**625**	**765**	**43.4**
Gelişmekte Olan Ülkeler: Afrika	3	10	30	44	54	3.1
Gelişmekte Olan Ülkeler: Amerika	9	80	77	167	168	9.5
Gelişmekte Olan Ülkeler: Asya	23	143	225	412	541	30.7
Gelişmekte Olan Ülkeler: Okyanusya	0	0	1	2	2	0.1
Geçiş Ekonomileri	0	6	31	64	35	2.0
Toplam	**205**	**1359**	**950**	**1389**	**1762**	**100**

Kaynak: UNCTAD, (2017). **Not:** NA: Erişilemeyen veri (Non-Available)

Tablo 1'deki verilere göre 1990'lı yıllarda dünya genelindeki DYY'nin büyük kısmı gelişmiş ülkelere giderken, 2010'larda gelişmiş ülkelerin payı ile gelişmekte olan ülkelerin payı hemen hemen birbirine eşitlenmiştir[4]. 2015 yılında aradaki fark gelişmiş ülkeler lehine bir miktar artmış gözükmektedir. Bu durumun nedeni; Avrupa ülkelerinde devam etmekte olan durgunluk sonucunda, Avrupa merkezli pek çok firmanın, diğer ülkelere yönelik yatırım kararlarını ertelemeleri ve yatırımlarını kendi ülkelerinde gerçekleştirmeleridir. Yine de gelişmekte olan ülkeler ile geçiş ekonomilerinin dünya DYY'sinden aldıkları payların toplamının %45.4'e ulaşmış olması, azımsanacak bir durum değildir.

1.5. Doğrudan Yabancı Yatırımların İhracatı Etkileme Kanalları

Daha önce de ifade edildiği üzere DYY'lerin ülke ekonomileri üzerindeki en net etki kanallarından biri; dış ticaret kanalıdır. Özellikle yeşil alan yatırımı, ortak yatırım ve şirket evliliği şeklinde gerçekleşen DYY'ler, gittikleri ülkelerde üretim yaparken, sadece o ülkenin iç piyasasını hedefleyerek üretim yapmamakta, o ülke ile yakın ticari ilişkileri olan, aynı ekonomik entegrasyona dâhil bulunan, sınır komşusu veya görece yakın coğrafyalarda yer alan ülkelerdeki tüketicileri de hedeflemektedirler. Böylece üretim miktarını çok daha fazla artırma, birim üretim başına düşen maliyetleri azaltma ve böylece ölçek ekonomilerinden yararlanma imkânlarına sahip olmaktadırlar.

Örneğin; Toyota ve Ford gibi yabancı yatırımı otomotiv firmaları, Türkiye'de ürettikleri arabaların bir bölümünü yurt içinde satarken, büyük bir bölümünü, başta Avrupa ve Ortadoğu ülkeleri olmak üzere diğer ülkelere ihraç etmiştir. 2009 yılında Türkiye'de üretilen arabaların %76'sı, 2010'da üretilen arabaların da %73'ü,

[4] Geçiş ekonomileri de gelişmekte olan ülke olarak kabul edildiğinde; 2010 yılında gelişmekte olan ülkelere gelen DYY miktarının 689 milyar dolara ulaştığı görülmektedir.

çoğunluğu Avrupa'ya olmak üzere diğer ülkelere ihraç edilmiştir (Deloitte, 2011'den aktaran Göçer vd. 2012).

Ayrıca yabancı yatırımcı firmalar bir ülkede ürettikleri ürünleri, diğer ülkelerdeki bağlı kuruluşları aracılığıyla da pazarlayabilmektedir. Bu da ülke ihracatını artıran önemli bir faktördür. Benzer şekilde yabancı firmaların yurtdışında marka bilinilirlikleri daha yüksek ve ticari bağlantıları daha yaygın olacağı için de ürettikleri ürünleri yerli firmalara göre daha kolay pazarlayabilecekler ve bu da ilgili ev sahibi ülkenin ihracatını olumlu yönde etkileyecektir (Pham ve Tran, 2009, s. 3).

1.6. Doğrudan Yabancı Yatırımların Milli Geliri Etkileme Kanalları

Yabancı firmalar bir ülkede yatırım kararı verdiklerinde genellikle yatırım ve işletme sermayelerini, gerekli makine ve teknolojilerini, üretim, dağıtım, depolama ve pazarlama bilgilerini, yüksek nitelikli teknik kadrolarını da beraberlerinde getirmektedirler. Bütün bu sayılanlar, yatırım ve teknoloji açığı bulunan, gelişmekte olan ülkeler için eşsiz kıymete sahip hususlardır. DYY yoluyla gelen bu hususlar zamanla yerli firmalar tarafından tanınmaya ve uygulanmaya başladığında, ülkede önemli ölçüde verimlilik ve üretim artışı gerçekleşecektir. Ayrıca bir ülkeye yabancı yatırımcılar geldiğin, özellikle de yerli firmalarla aynı sektörde, ikame mallar üretmeye başladıklarında, yerli firmalarla, yabancı firmalar arasında önemli bir fiyat ve kalite rekabeti başlayacaktır. Bu ise yerli firmaları Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge)'ye daha fazla kaynak ayırmaya, inovatif ürünler ve üretim teknikleri geliştirmeye itecek ve

sonuçta ülkedeki üretim ve ihracatı artıracak, milli geliri yükseltecektir (Yılmaz, 2007, s. 7).

Özelleştirme ve şirket satın alma haricinde gelen yabancı firmalar, özellikle de yeşil alan yatırımı gerçekleştirenler, ülkede yeni istihdam alanları oluşturarak, bireylerim harcanabilir gelir seviyesinin artmasına olanak sağlayacaktır (Jude ve Pop Silaghi, 2016, s. 35). Bu da milli geliri artıran önemli bir faktördür.

Diğer yandan ülkeye gelen DYY, üretim için kullanacağı bir kısım ara mallarını ve nihai tüketim mallarını yurtiçi piyasalarından temin edecektir. Bu da ülkede toplam harcamaları artırarak, milli gelirin artmasına katkı sağlayacaktır (Simona-Gabriela, 2009, s. 419).

DYY'nin milli gelir üzerindeki etkileri, Keynesyen milli gelir fonksiyonu yardımıyla incelenebilir. Devletin yer aldığı, dışa açık bir ekonomide Keynesyen milli gelir fonksiyonu (Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, 2009, s. 43):

$$Y = C + I + G + X - M \quad (1)$$

şeklindedir. Burada *Y;* milli geliri, *C;* özel tüketim harcamalarını, *I;* özel sektörün yatırım harcamalarını, *G;* kamunun yatırım ve tüketim harcamaları toplamını, *X;* ihracatı ve *M* de ithalatı göstermektedir.

DYY, milli geliri başlıca dört kanaldan etkileyebilecektir; özel tüketim harcamaları, özel yatırım harcamaları, ihracat ve ithalat. Bu nedenle söz konusu değişkenler, yerli ve yabancılar için ayrıştırıldığında;

$$C = C^d + C^f \quad (2)$$

$$I = I^d + I^f \quad (3)$$

$$X = X^d + X^f \quad (4)$$

$$M = M^d + M^f \quad (5)$$

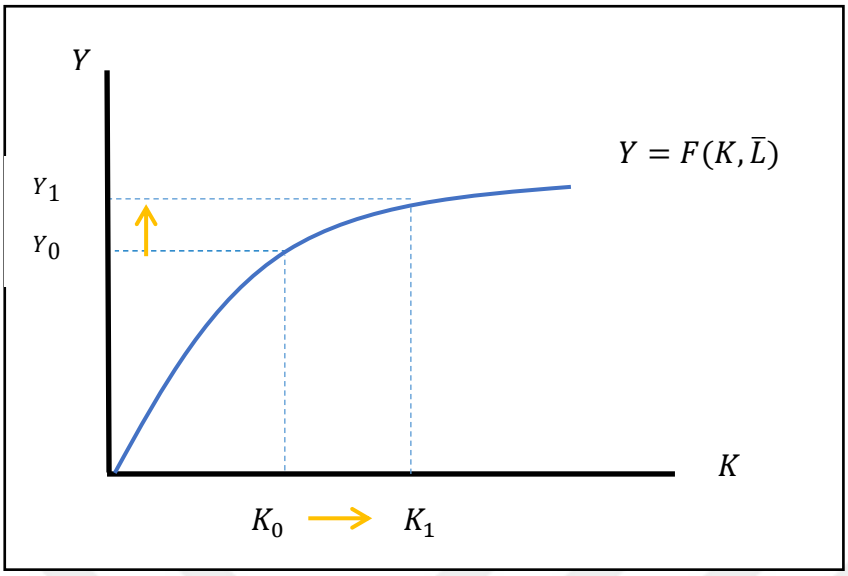
Burada *d;* yerli (domestic) kişi ve firmalara ait değerleri, f; yabancı kişi ve firmalara ait değerleri göstermektedir. Bu değerler Denklem (1)de yerine yazıldığında;

$$Y = C^d + C^f + I^d + I^f + G + X^d + X^f - (M^d + M^f) \quad (6)$$

eşitliğine ulaşılacaktır. Buradaki yabancılara ait tüketim, yatırım ve ihracat değerlerinin artması milli geliri yükseltirken, ithalatın artması milli gelirde azalmaya neden olacaktır.

Denklem (6)'dan da görüldüğü üzere DYY milli geliri pek çok noktadan etkileyebilmektedir. Bu etkileme kanalları arasından spesifik olarak ihracat, genel olarak da milli gelir ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada DYY'nin ihracat ve milli gelire olan etkileri analiz edilecektir.

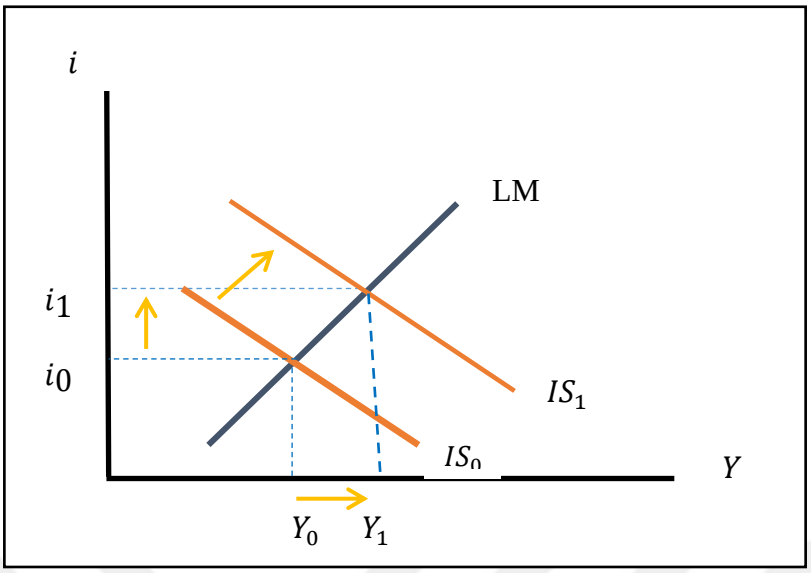
Denklem (6)'da yer alan yabancı özel yatırımlarının (I^f) milli gelire etkisi, Klasik üretim fonksiyonu yardımıyla Grafik 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: DYY'nin Özel Yatırım Harcaması Kanalıyla Milli Gelire Etkisi

Kaynak: Mankiw, 2010: 377-379'dan yararlanılmıştır.

Şekil 1'de işgücünün sabit ($\bar{L}$) olduğu bir üretim fonksiyonu baz alındığında, artan DYY, ülkedeki sabit sermaye stokunu (K) artıracaktır. Bu durumda işgücü başına düşen sabit sermaye stoku artacak, işgücünün verimliliği yükselecek ve üretim (milli gelir) artacaktır. DYY'nin nihati tüketim harcamaları ve dış ticaret yoluyla milli gelire olan etkileri ise Keynesyen IS-LM fonksiyonu kullanılarak çizilen Grafik 2 yardımıyla ortaya konulabilecektir.

Şekil 2: DYY'nin Nihati Tüketim Harcamaları ve Dış Ticaret Yoluyla Milli Gelire Olan Etkileri

Kaynak: Yıldırım, Karaman ve Taşdemir (2009, s. 2017)

Şekil 2'de IS; mal piyasasının, LM ise para piyasasının dengede olduğu faiz oranı (i) ve milli gelir (Y) arasındaki ilişkileri göstermektedir. Para politikasında bir değişiklik olmaksızın ülkeye gelen DYY'ye bağlı olarak özel tüketim harcamaları ve net ihracatta (X-M) artış olduğunu varsayalım. Bu durumda mal piyasası genişleyecek ve IS eğrisi sağa doğru kayacaktır. Böylece milli gelir artarak Y_1 seviyesine gelecektir.

2.BRIC ÜLKELERİNDE VE TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

2.1. BRIC Ülkeleri ve Türkiye Hakkında Genel Bilgi

2001'den bu yana küresel ekonominin motoru olarak nitelendirilen ve Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin'den oluşan BRIC ülkelerine, 2010-2011 dönemindeki sırasıyla %9.2 ve %8.8'lik yüksek ekonomik büyüme performansıyla Türkiye'de eklemlenmiştir. Bu ülkelerin en önemli ortak özellikleri; hepsinin 1980 sonrası dönemde dünyaya açılmaya başlamış olması ve ekonomik büyümelerinin oldukça yüksek olmasıdır.

BRIC ülkeleri ve Türkiye, son yıllarda gösterdikleri ekonomik büyüme performanslarıyla dünyanın dikkatini çeken ülkelerdir. Bu ülkelerin ekonomik performansı, dünya genelindeki dış ticaret ve ekonomik büyümeye de etki etmektedir. Bu ülkelerden özellikle Çin ve Hindistan'ın ekonomik büyümesinin arkasında, gerçekleştirmekte oldukları büyük miktardaki yüksek teknolojili ürün ihracatının önemli bir yeri vardır. BRIC ülkelerinden Brezilya ve Rusya; daha çok doğal kaynak ihracatına dayalı bir ekonomi görünümü sergilerken, Hindistan ve Çin; ucuz üretim ve yüksek ihracatla dikkatleri çekmekte, Türkiye ise bu iki ülke gurubu arasında kısmen doğal kaynak ihracatı, kısmen yüksek ekonomik büyüme performansı ile adından söz ettirmektedir.

Çalışmanın devamında BRIC ülkeleri ve Türkiye hakkında kısa bir bilgilendirme yapılmıştır.

2.1.1. Brezilya

2015 yılındaki 207 milyonluk nüfusu, 8.511.965 km^2'lik yüz ölçümü, 2016 yılındaki 1.79 trilyon dolarlık milli geliri (World Bank, 2017a) ile dünyanın ilk 10 ekonomisi arasında yer alan Brezilya'da 2016 yılı itibariyle kişi başına düşen milli gelir 8650 dolardır (World Bank, 2017e). Güney Amerika'nın en kalabalık ve en büyük ülkesi olan Brezilya, dünyanın yüzölçümü bakımından beşinci, nüfus bakımından sekizinci büyük ülkesidir. Dünyanın en büyük kahve üreticisi ve ihracatçısı durumunda olan Brezilya, pamuk, kakao, şeker kamışı gibi tarım ürünlerinin yanında sahip olduğu zengin altın ve elmas madenlerine de sahiptir. Brezilya aynı zamanda dünyanın en bol demir rezervlerine sahip ülkesi olup, demir ihracatında dünyada önemli bir yere sahiptir. Ülkenin Amapo bölgesinde bol miktarda manganez çıkarılmaktadır. Brezilya kakao, kahve, şekerkamışı, soya, pirinç, portakal, mısır, tütün, pamuk ve buğday gibi tarım ürünlerinde, canlı hayvan ürünlerinde, ağaç ürünlerinde, demir-çelik ve alüminyum gibi metal ürünlerinde, deri ve ayakkabıda dünya çapında önemli bir üstünlüğe sahiptir.

Brezilya, 1990'lı yıllarda başlayan liberalizasyon çabaları sonucunda özellikle otomotiv sanayi, altyapı modernizasyonunda ve özelleştirme alanlarında önemli miktarda doğrudan yabancı yatırım çekmiştir. Brezilya bu yatırımların da yardımıyla hızlı bir ekonomik büyüme trendi yakalamış, IMF'ye olan borçlarını bitirmiş, hatta zaman içinde IMF'ye kaynak aktarır duruma gelmiştir. Ancak son yıllarda küresel ekonomideki durgunluk ve emtia fiyatlarındaki düşüş nedeniyle Brezilya ekonomisi olumsuz etkilenmiş, dünya genelindeki en kırılgan beş ekonomi arasında sayılmaya başlamıştır (MFA, 2017a).

2.1.2. Rusya

2015 yılındaki 143.5 milyonluk nüfusu, 17.1 milyon km^2'lik yüz ölçümü, 2016 yılındaki 1.28 trilyon dolarlık milli geliri (World Bank, 2017a) ile dünyanın ilk 10 ekonomisi arasında yer alan Rusya'da 2016 yılı itibariyle kişi başına düşen milli gelir 8748 dolardır (World Bank, 2017e). Rusya, yüzölçümü bakımından dünyanın en büyük ülkesi olup, nüfus bakımından dokuzuncu sıradadır. 1989'da kapalı ekonomi politikasını bırakıp, serbest piyasa ekonomisine geçen Rusya, 1995'lere kadar çalkantılı bir siyasi ve ekonomik dönem yaşamış olsa da bu tarihlerden itibaren hızla toparlanarak, dünyanın en önemli ekonomileri arasına girmeyi başarmıştır.

Kanıtlanmış 44.8 trilyon metreküplük doğal gaz rezervi (dünyadaki rezervlerin %24'ü) ve yıllık 588.9 milyar metreküplük doğal gaz üretimi ile Rusya bu alanda dünyada ilk sırada yer almaktadır (BP, 2016). 80 milyar varillik petrol rezerviyle (dünyadaki rezervlerin %4.82'si) ve günlük 10 milyon varillik petrol üretimi ile dünyanın ilk 3 petrol üreticisi arasında yer almaktadır (Enerji Enstitüsü, 2017). Rusyanın en fazla ihracat yaptığı ürünler; petrol, doğal gaz, demir-çelik, kimyasallar, makine ve ekipman, silahtır (MFA, 2017b). Petrol ve doğal gaz, 2016 yılında Rusya'nın bütçe gelirinin %40'ını oluşturmaktadır.

Son yıllarda petrol fiyatlarındaki düşmeye bağlı olarak bir takım ekonomik sorunlar yaşayan Rusya, ulusal parası (Ruble), ABD doları karşısında en fazla değer kaybeden ülkeler arasında yer almaktadır. Rusya'nın bu konuda yaşadığı sorunun arkasında; ortalama petrol üretim maliyetinin 53.32 dolar civarında olması yatmaktadır.

Petrol fiyatlarının Ocak 2015'te 27 dolara kadar gerilediği düşünülürse, bu fiyatların Rusya'nın petrol çıkarma maliyetinin ancak yarısını karşıladığı görülecektir. Bu da Rusya bütçesinde önemli miktarda açık oluşmasına ve ekonomik dengelerinin bozulmasına yol açmıştır.

2.1.3. Hindistan

2015 yılındaki 1 milyar 311 milyon kişilik nüfusu ile dünyanın en kalabalık ikinci ülkesi, 3.287.590 km²'lik yüz ölçümü ile dünyada yedinci sırada yer alan Hindistan, 2016 yılındaki 2.26 trilyon dolarlık milli geliri (World Bank, 2017a) ile dünyanın ilk 10 ekonomisi arasında yer almaktadır. 2016 yılı itibariyle kişi başına düşen milli geliri 1709 dolar (World Bank, 2017e) olan Hindistan, bu noktada hızlı gelişmekte olan ülkelerden ayrışmaktadır.

İmalat sanayi ve madencilik, Hindistan ekonomisinin temel dinamikleridir. Petrol, kimya, demir filizi ve kömür rezervi ve üretimi konusunda önemli bir yere sahip olan Hindistan, dünya demir rezervlerinin %25'ine, mika rezervlerinin %80'ine sahip bulunmaktadır. Boksit rezervleri noktasında dünya ikincisi, Manganez'de dünya üçüncüsü olan Hindistan, yer altı kaynakları bakımından son derece zengin ve şanslı bir konumdadır. Tarımın ülke halkı için önemli bir gelir kaynağı olduğu bu ülke, çay, susam, mercimek, yer fıstığı ve nohut üretiminde dünyada ilk, pirinç, şeker kamışı, soğan, keneotu ve hint keneviri üretiminde ise ikinci sıradadır (Hindistan Konsolosluğu, 2017).

BRIC ülkeleri anasında yer alan Hindistan'ın ise daha ilginç bir yönü vardır; Hindistan ülkedeki işsizliği önleyebilmek amacıyla 1946'da çıkardığı Fabrika Yasası ile

sanayi sektöründen işçi çıkarmayı neredeyse imkânsız hale getirmiştir. 1991'de Hindistan dünyaya açılmaya başlayıp, yabancı firmaları ülkesine yatırım yapmaya davet ettiğinde, bu yasayı gören yabancı yatırımcılar sanayi sektörüne girmekten kaçınmışlar, bunun yerine hizmetler sektörüne ve Ar-Ge alanlarına yönelmişlerdir. Günümüzde Hindistan, pek çok gelişmiş ülkenin Ar-Ge laboratuvarlarına ev sahipliği etmektedir (Özsoylu ve Algan, 2011). Tabi ki buralarda geliştirilen bilgi ve teknoloji, Hindistan'ın yüksek teknolojili ürün üretimi, ihracatı ve ekonomik büyümesine pozitif katkılar sunmaktadır.

2.1.4. Çin

Çin Halk Cumhuriyeti, 2015 yılı itibariyle 1.371.220.000 kişilik nüfusuyla dünyanın en büyük nüfusuna sahip olup, 9.6 milyon km^2'lik yüzölçümü ile dünyada üçüncü sırada yer almaktadır. 2016 yılındaki 11.1 trilyon dolarlık milli geliri (World Bank, 2017a) ile dünyanın ilk 3 ekonomisi arasında yer almaktadır. 2016 yılı itibariyle kişi başına düşen milli geliri 8123 dolardır (World Bank, 2017e).

Çin, zengin maden kaynaklarına sahip bir ülkedir. Şu ana kadar keşfedilen maden kaynakları dünyanın toplam miktarının %12'sini oluşturmaktadır ve bu yönüyle Çin dünyada üçüncü sırada yer almaktadır. 2013 yılı itibariyle Çin tarafından dünyaya ihraç edilen başlıca ürünler arasında telefon cihazları ve diğer cihazlar (175 milyar dolarlık), otomatik bilgi işlem makineleri ve bunlara ait birimler (162 milyar dolarlık), elektronik entegre devreler (88 milyar dolarlık), sıvı kristalli sistemler (LCD televizyon vb.), lazerler, diğer optik cihaz ve aletler (39 milyar dolarlık), yazı, hesap, büro için diğer makine ve cihazlar (29 milyar dolarlık), kıymetli metaller ve mücevherci eşyaları

(29 milyar dolarlık) ve mobilya ve parçaları (29 milyar dolarlık) yer almaktadır (EBSO, 2014).

BRIC ülkeleri arasında yer alan Çin, başlangıçta ucuz üretimle dünya pazarlarına girmeyi başarmış, ancak son dönemlerde gerçekleştirdiği uzay çalışmaları, elektronik ve otomotiv sektörlerindeki başarıları ve üretiminde yüksek teknolojili ürünlere ağırlık vermeye başlamasıyla, diğer ülkeler için de iyi bir örnek teşkil etmektedir. 1978'lerden sonra dünyaya açılmaya başlayan Çin, ülkesinin teknolojik açığını kapatabilmek ve ekonomik büyümesini hızlandırabilmek için ilk etapta ülkesinin dış ticarete uygun güney sahillerini yabancı firmalara açmıştır. Buralarda oluşturduğu serbest bölgelere gelecek FDI firmalarına büyük teşvik ve kolaylıklar sağlayan Çin, bu firmalara ön koşul olarak; mutlaka yerli bir firmayla ortak yatırım yapmaları ve ilk yıllarda ürettiklerinin tamamını dış piyasalara satmaları şartını koymuştur. Böylece hem yerli firmaların, yüksek teknolojili üretim tekniklerini öğrenmelerine ve içselleştirmelerine imkân sağlamış, hem de iç piyasasını ve bebek endüstrilerini koruma altına almıştır. Yabancı firmaların iç piyasaya ürün satamaması koşulu zamanla gevşetilmiş, böylece yerli firmaların uluslararası işletmelerle rekabetinin önü açılmıştır (Yılmaz ve Koyuncu, 2005).

2.1.5. Türkiye

Türkiye 2016 yılı itibari ile sahip olduğu 786 bin m²'lik toprakları, 80 milyona yaklaşan nüfusu, 800 milyar doları bulan milli geliri (World Bank, 2017a) ve kişi başına düşen 8500 dolarlık milli geliri (World Bank, 2017e) ile dünyanın en büyük 18. ekonomisi durumundadır. Asya ile Avrupa arasında köprü konumunda olan Türkiye, tarihten beri dünyanın önemli ticaret yollarına ev sahipliği yapmış, askeri, siyasi ve

kültürel olarak oldukça stratejik bir konuma sahiptir. Bir taraftan Avrupa Birliği ile devam eden üyelik müzakereleri ve bu kapsamda AB ülkeleriyle 1995'te imzaladığı Gümrük Birliği anlaşması ile yönü batıya dönük olan Türkiye, diğer taraftan Orta Doğu ülkeleriyle din birlikteliğini, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile soy birlikteliğini elden geldiğince iyi yöneterek bölgesinde önemli bir güç konumunda bulunmaktadır. Aynı zamanda Rusya ve Çin ile de ilişkilerini güçlü tutmaya çalışan Türkiye, bu kapsamda Şangay İşbirliği Örgütüne girme seçeneğini de gündemden düşürmeyerek hem ABD hem AB ülkelerine karşı elini güçlü tutmaya çalışmaktadır.

1980'lere kadar tarım ülkesi olan ve ithal ikamesine dayalı, dışa kapalı bir ekonomik büyüme modeli uygulayan Türkiye, 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte ihracata dayalı, dışa açık ekonomik büyüme modeline geçmiştir (Kaya, 2013, s. 8-13). 1990'larda Türkiye tekstil ürünleri ihracatında dünyanın sayılı ülkeleri arasına girmeyi başarmıştır (Eraslan, Bakan ve Helvacıoğlu Kuyucu, 2008, s. 274). 1996 yılında Gümrük Birliği anlaşmasının uygulanmaya başlanmasıyla birlikte iç ve dış piyasalarda yabancı firmalarla rekabet etmek zorunda kalan Türk sanayicileri, bu tarihten sonra Ar-Ge harcamalarına ve kalite artışına önem vermeye başlamıştır. Bu çabalar sonucunda günümüzde motorlu kara taşıtları ve elektrikli ev aletleri, Türkiye'nin ihracatında ilk sırayı almış bulunmaktadır (Ekonomi Bakanlığı, 2017).

2.2. BRIC Ülkeleri ve Türkiye'nin Makroekonomik Görünümü

BRIC ve Türkiye ülkeleri 2015 yılı itibariyle dünya gayrı safi yurtiçi hasılasının %23.3'ünü (World Bank, 2017a), dünya ihracatının %17.6'sını (World Bank, 2017b),

dünyadaki yüksek teknolojili ürün ihracatının %27.5'ini (World Bank, 2017c) gerçekleştirmektedir. Bu yönleriyle BRIC ülkeleri ve Türkiye dünya ekonomisinin lokomotifi durumundadırlar ve bu ülkelerdeki gelişmeler, bütün dünya tarafından yakından takip edilmektedir. BRIC ülkelerinin ve Türkiye'nin ekonomik büyüme oranları Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 1: BRIC Ülkelerinde ve Türkiye'de Ekonomik Büyüme Oranları (%)

	2000	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**
Brezilya	4.1	3.2	4.0	**6.1**	5.1	-0.1	**7.5**	4.0	1.9	3.0	0.5	-3.8
Rusya	**10.0**	**6.4**	**8.2**	**8.5**	**5.2**	-7.8	4.5	4.3	3.5	1.3	0.7	-2.8
Hindistan	3.8	**9.3**	**9.3**	**8.6**	3.9	**8.5**	**10.3**	**6.6**	**5.5**	**6.5**	**7.2**	**7.9**
Çin	**8.5**	**11.4**	**12.7**	**14.2**	**9.7**	**9.4**	**10.6**	**9.5**	**7.9**	**7.8**	**7.3**	**6.9**
Türkiye	**6.8**	**8.4**	**6.9**	4.7	0.7	-4.8	**9.2**	**8.8**	2.1	4.2	3.0	4.0

Kaynak: World Bank (2017d)

Tablo 2'deki verilere bakıldığında Çin ortalama %9.6'lik büyüme oranıyla birinci, Hindistan %7 büyüme oranıyla ikinci sırada yer almaktadır. Brezilya; 2004, 2007 ve 2010'daki yüksek büyümesiyle, Rusya; 2000-2008 dönemindeki ortalama %7'lik büyümesiyle ve Türkiye; 2002-2006, 2010-2011 dönemlerindeki yüksek ekonomik büyüme oranlarıyla dikkatleri çekmektedir. Özellikle Çin ve Hindistan'ın 2008 küresel ekonomik krizine rağmen yüksek büyümesini sürdürmesi, hatta Hindistan'ın ekonomik büyüme hızını daha da artırmış olması dikkat çekicidir. Kriz döneminde bu iki ülkenin büyümesinin bir nedeni de dünyada düşen gelir seviyesine bağlı olarak bu ülkelerin ucuz ürünlerine olan talep artışıdır.

Tablo 2: BRIC Ülkelerinde ve Türkiye'de GSYH (Milyar US $)

	1990	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Brezilya	462.0	655.4	891.6	2208.9	2616.2	2465.2	2472.8	2456.0	1803.7	1796.2
Rusya	516.8	259.7	764.0	1524.9	2031.8	2170.1	2230.6	2063.7	1365.9	1283.2
Hindistan	316.7	462.1	808.9	1656.6	1823.0	1827.6	1856.7	2035.4	2111.8	2263.5
Çin	441.0	1389.7	2479.6	6357.4	7857.8	8866.2	9934.5	10829.2	11419.5	11564.9
Türkiye	150.7	273.0	501.4	771.9	832.5	874.0	950.6	934.2	859.4	857.7

Kaynak: World Bank (2017a). **Not:** Çin'e ait değerler hesaplanırken Çin, Macao SAR ve Hong Kong SAR'a ait verilerin toplamı kullanılmıştır.

Tablo 3'te görüldüğü gibi Çin 11.5 trilyon dolarlık GSYH'siyle BRCT ülkeleri arasında en büyük ekonomi durumundadır. Onu 2.2 trilyon dolarlık GSYH'siyle Hindistan ve 1.7 trilyon dolarlık GSYH'siyle Brezilya takip etmektedir. Bu ülkeler arasında en düşük GSYH Türkiye'ye aittir. BRIC ülkelerinin ve Türkiye'nin ihracat verileri Tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 3: BRIC Ülkelerinde ve Türkiye'de İhracat (Milyar US $)

	1990	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Brezilya	31	55	119	202	256	243	242	225	191	185
Rusya	0	106	244	401	522	529	522	497	341	282
Hindistan	18	42	100	226	303	297	315	323	267	264
Çin	146	454	1057	1979	2355	2543	2745	2868	2785	2616
Türkiye	13	28	73	114	135	152	152	158	144	143

Kaynak: World Bank (2017a). **Not:** Çin'e ait değerler hesaplanırken Çin, Macao SAR ve Hong Kong SAR'a ait verilerin toplamı kullanılmıştır.

Tablo 4'te görüldüğü gibi Çin 2.6 trilyon dolarlık mal ihracatıyla BRCT ülkeleri arasında en büyük ekonomi durumundadır. Onu 282 milyar dolarlık ihracatıyla Rusya

ve 264 milyar dolarlık ihracatıyla Hindistan takip etmektedir. Bu ülkeleri arasında en düşük ihracat da Türkiye'ye aittir.

2.3. BRIC Ülkelerinde ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar

BRIC ülkelerine ve Türkiye'ye yönelik DYY akımları Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 4: BRIC Ülkelerine ve Türkiye'ye Gelen DYY (Akım, Milyar US $)

	1990	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Brezilya	1	33	15	84	96	76	53	73	65
Rusya	NA	3	14	32	37	30	53	29	10
Hindistan	0	4	8	27	36	24	28	35	44
Çin	8	100	109	192	219	199	207	249	317
Türkiye	1	1	10	9	16	13	12	12	17

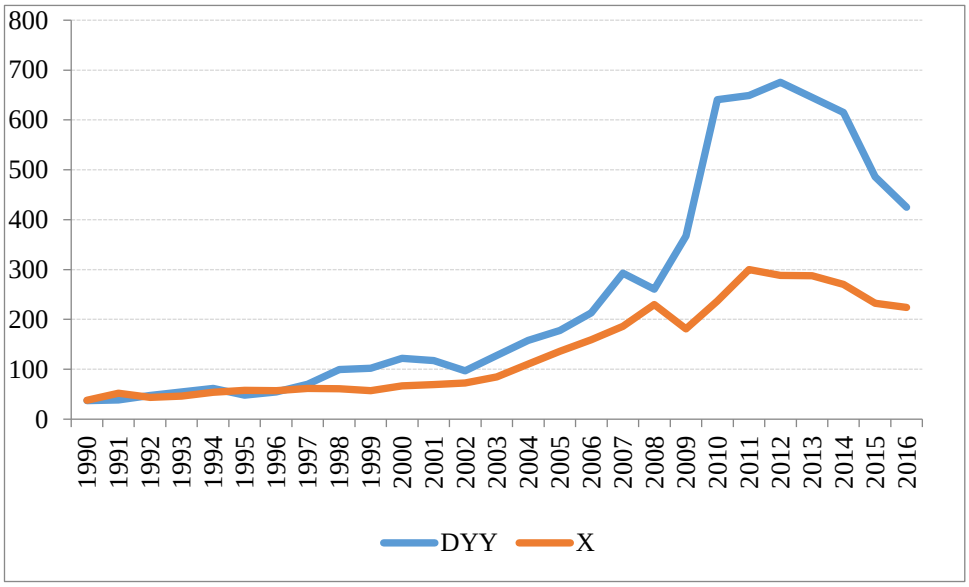
Kaynak: UNCTAD (2017). **Not:** Çin'e ait değerler hesaplanırken Çin, Macao SAR ve Hong Kong SAR'a ait verilerin toplamı kullanılmıştır.

Tablo 5'te görüldüğü gibi Çin, kendisine bağlı özerk devletlerle birlikte 2015 yılında çektiği 317 milyar dolarlık DYY ile diğer ülkelerin açık ara önünde yer almaktadır. Onu 65 milyar dolarlık DYY ile Brezilya ve 44 milyar dolarlık DYY ile Hindistan takip etmektedir. 2015 yılında BRIC ülkeleri arasında en az DYY'nin Rusya'ya geldiği görülmektedir. Aslında Rusya sahip olduğu doğal kaynakları, geniş coğrafi yapısı ve sahip olduğu büyük nüfusuyla daha fazla DYY çekebilecekken, petrol fiyatlarındaki düşüşe bağlı olarak yaşamakta olduğu ekonomik kriz, ülke yönetiminin tam demokratik olmayan yapısı ve yabancı yatırımcılara sağlanan yasal güvencelerin yetersizliği nedeniyle bu alanda geri kalmaktadır. Oysa bu ülke 2013 yılında 53 milyar dolarlık DYY çekmiş bir ülkedir.

DYY yapacak firmaların, ülkelerdeki siyasi ve ekonomik istikrara çok duyarlı oldukları, kendilerine sağlanan yasal güvenceler ve teşvikleri önemsedikleri göz önünde bulundurulmalı ve ülkeleri yöneten idarecilerin bu konulara özel bir önem vermeleri gerekmektedir.

2.4. BRIC Ülkelerinde ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile İhracat Arasındaki İlişkiler

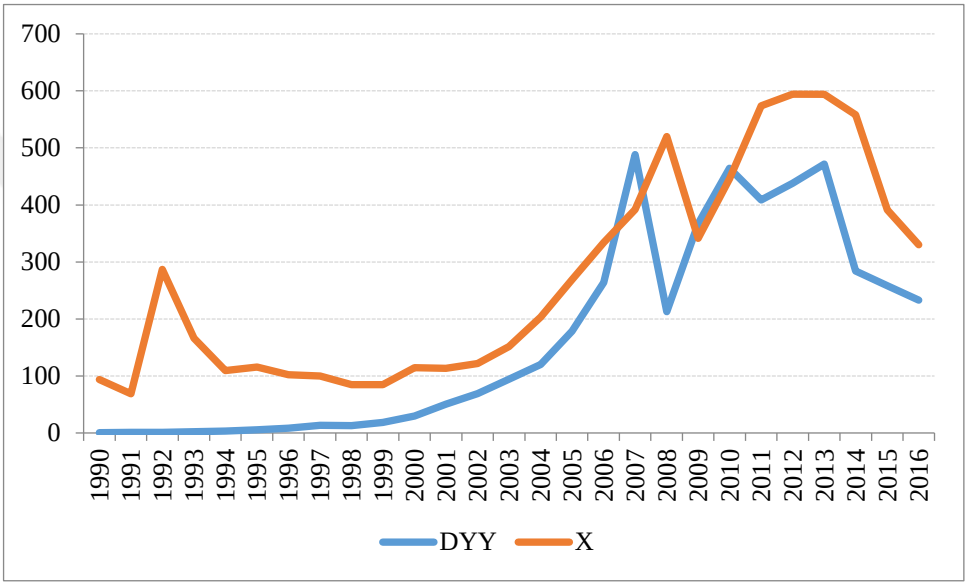
DYY'nin ülkelerin dış ticaretini farklı kanallardan etkileyebileceği Bölüm 1.3'te açıklanmıştı. Çalışmanın bu noktasında BRIC ülkelerinde ve Türkiye'de DYY ile ihracat arasındaki ilişkiler grafik yardımıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Burada grafiklerin daha net olabilmesi için her bir ülkeye ait grafikler ayrı ayrı çizilmiştir. Brezilya'da DYY ile toplam mal ve hizmet ihracatı arasındaki ilişkiler Grafik 4'te görülmektedir.

Şekil 3: Brezilya'da DYY-İhracat İlişkisi

Kaynak: World Bank (2017b) ve UNCTAD (2017).

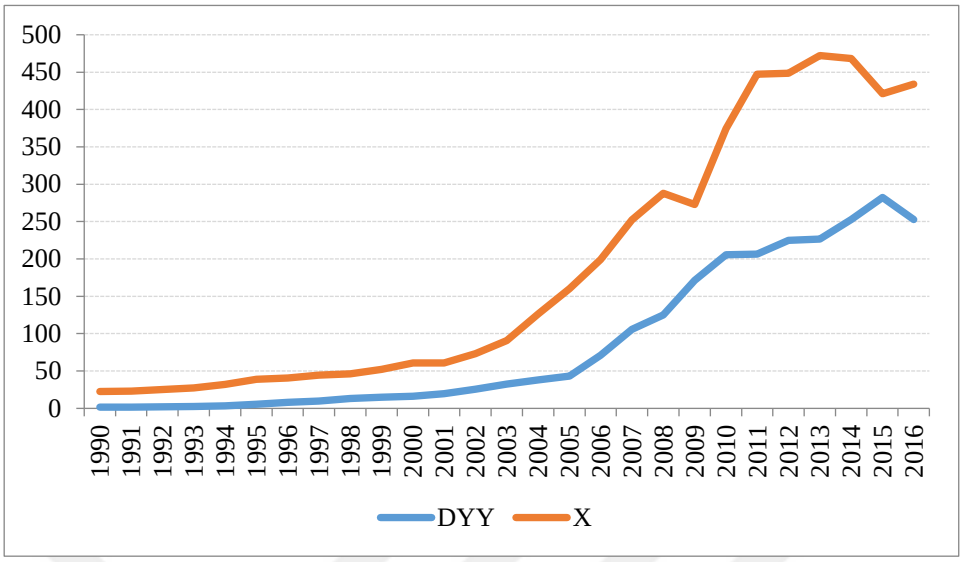
Şekil 4 incelendiğinde Brezilya'da DYY ile toplam mal ve hizmet ihracatı arasında oldukça güçlü bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Rusya'da DYY ile toplam mal ve hizmet ihracatı arasındaki ilişkiler Şekil 5'te görülmektedir.

Şekil 4: Rusya'da DYY-İhracat İlişkisi

Kaynak: World Bank (2017b) ve UNCTAD (2017)

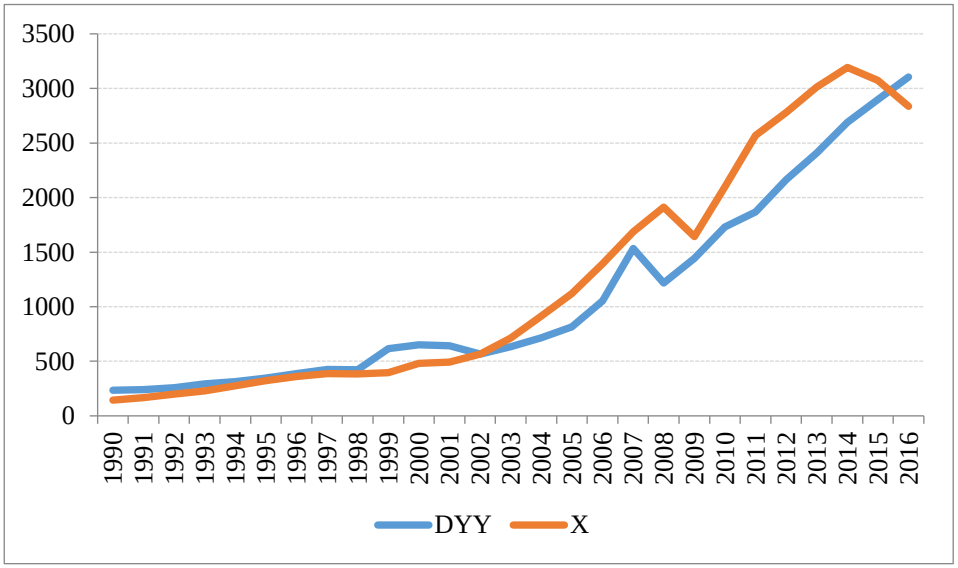
Şekil 5 incelendiğinde Rusya'da DYY ile toplam mal ve hizmet ihracatı arasında oldukça güçlü bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Hindistan'da DYY ile toplam mal ve hizmet ihracatı arasındaki ilişkiler Şekil 6'da görülmektedir.

Şekil 5: Hindistan'da DYY-İhracat İlişkisi

Kaynak: World Bank (2017b) ve UNCTAD (2017)

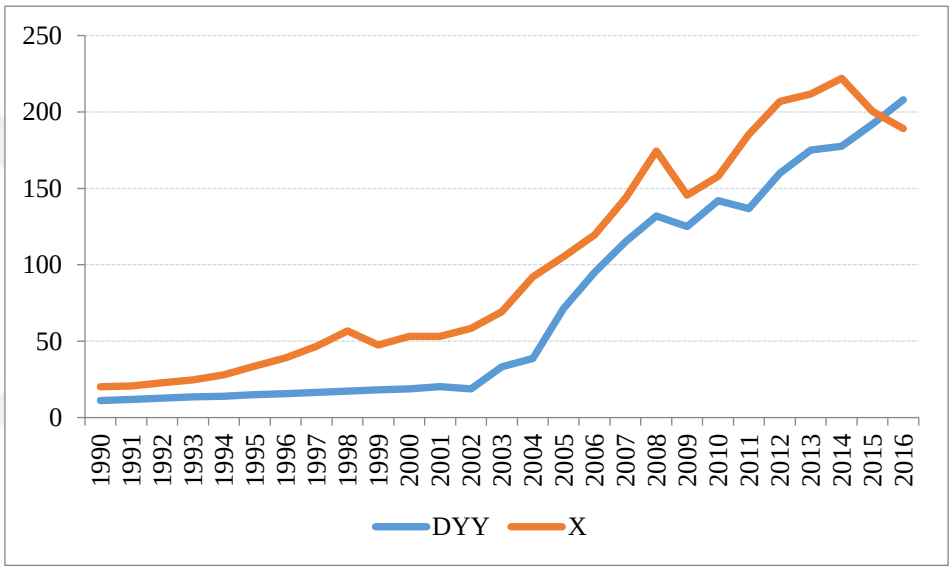
Şekil 6 incelendiğinde Hindistan'da da DYY ile toplam mal ve hizmet ihracatı arasında oldukça güçlü bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Çin'de DYY ile toplam mal ve hizmet ihracatı arasındaki ilişkiler Şekil 7'de görülmektedir.

Şekil 6: Çin'de DYY-İhracat İlişkisi

Kaynak: World Bank (2017b) ve UNCTAD (2017)

Şekil 7 incelendiğinde Çin'de DYY ile toplam mal ve hizmet ihracatı arasında oldukça güçlü bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Son yıllarda ihracatta kısmi bir düşüş görülse de DYY stokunun artmaya devam ettiği dikkati çekmektedir. Türkiye'de DYY stoku ile toplam mal ve hizmet ihracatı arasındaki ilişkiler Şekil 8'de görülmektedir.

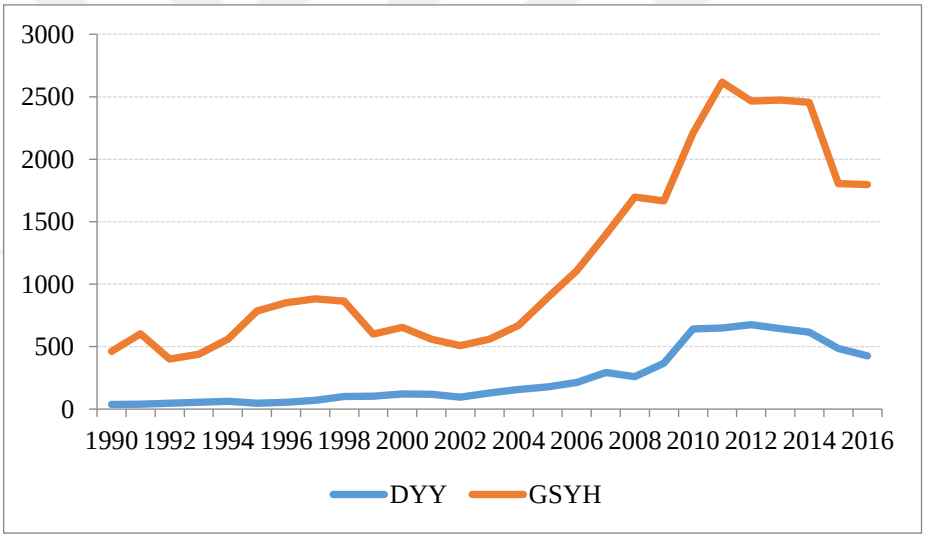

Şekil 7: Türkiye'de DYY-İhracat İlişkisi

Kaynak: World Bank (2017b) ve UNCTAD (2017)

Grafik 8 incelendiğinde Türkiye'de de DYY stoku ile toplam mal ve hizmet ihracatı arasında oldukça güçlü bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Son yıllarda ihracatta küçük bir düşüş görülse de DYY stoku artmaya devam etmiştir.

2.5. BRIC Ülkelerinde ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile Milli Gelir Arasındaki İlişkiler

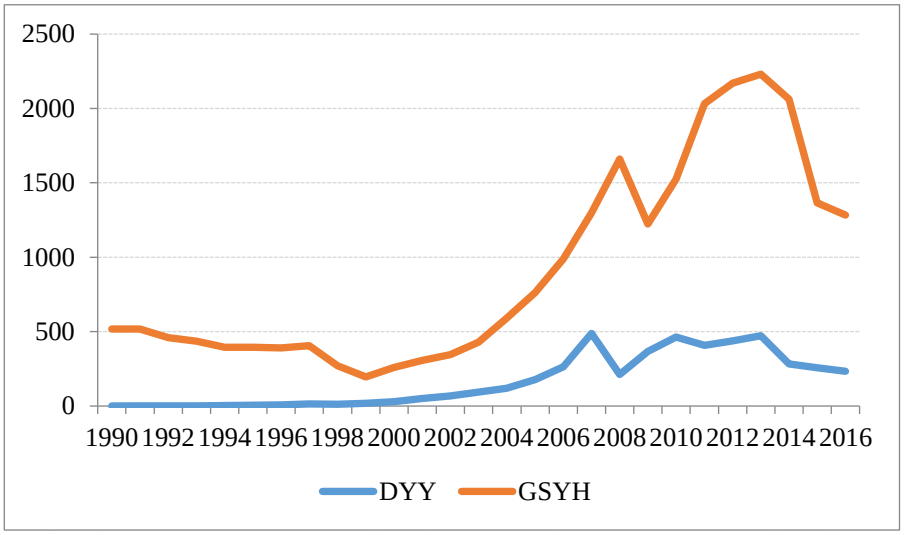
DYY'nin ülkelerin milli gelirlerini farklı kanallardan etkileyebileceği Bölüm 1.4'te açıklanmıştı. Çalışmanın bu noktasında BRIC ülkelerinde ve Türkiye'de DYY stoku ile GSYH arasındaki ilişkiler grafik yardımıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Burada grafiklerin daha net olabilmesi için her bir ülkeye ait grafikler ayrı ayrı çizilmiştir. Brezilya'da DYY stoku ile milli gelir arasındaki ilişkiler Şekil 9'da görülmektedir.

Şekil 8: Brezilya'da DYY - Milli Gelir İlişkisi

Kaynak: World Bank (2017a) ve UNCTAD (2017)

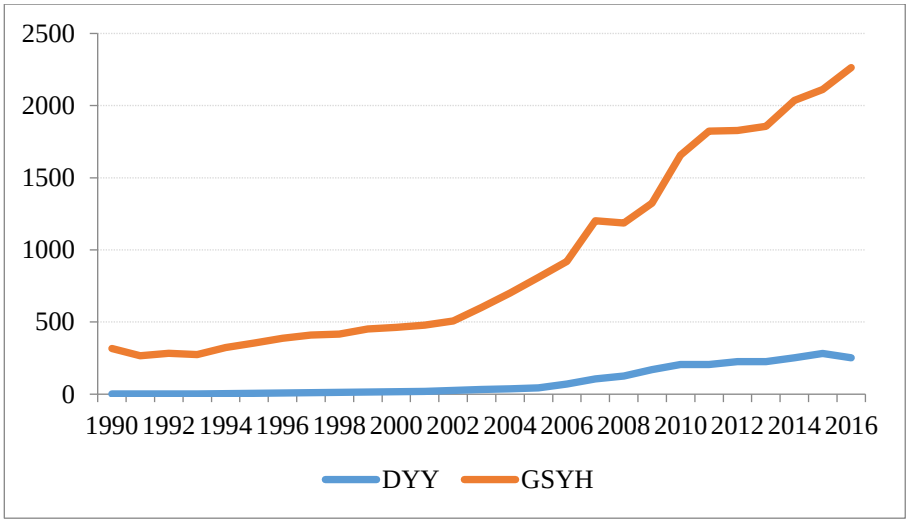
Şekil 9 incelendiğinde Brezilya'da DYY stoku ile milli gelir arasında kısmi bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Burada GSYH değerleri DYY değerlerine göre oldukça yüksek olduğu için aradaki ilişki zayıflamaktadır. Rusya'da DYY ile milli gelir arasındaki ilişkiler Şekil 10'da görülmektedir.

Şekil 9: Rusya'da DYY - Milli Gelir İlişkisi

Kaynak: World Bank (2017a) ve UNCTAD (2017)

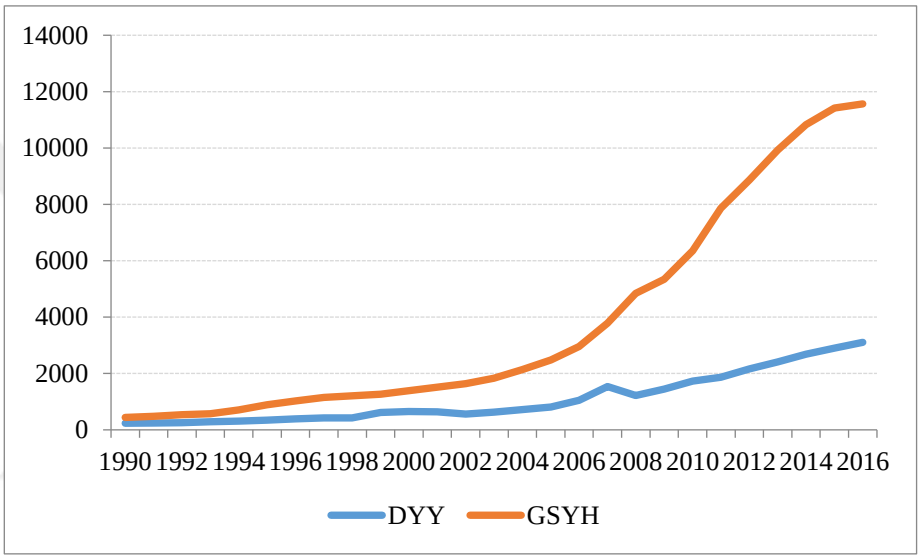
Şekil 10 incelendiğinde Rusya'da DYY stoku ile milli gelir arasında görece güçlü bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Hindistan'da DYY ile milli gelir arasındaki ilişkiler Şekil 11'de görülmektedir.

Şekil 10: Hindistan'da DYY - Milli Gelir İlişkisi

Kaynak: World Bank (2017a) ve UNCTAD (2017)

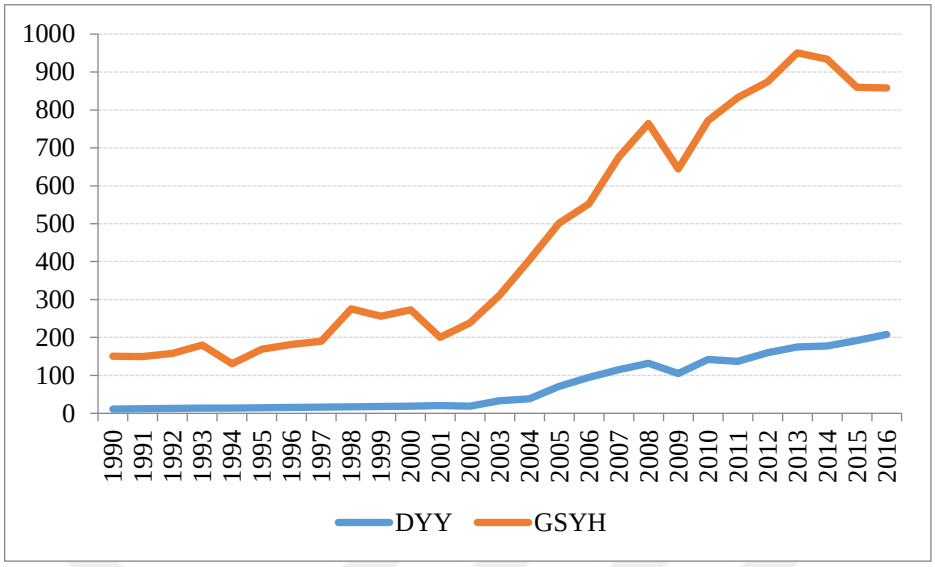
Şekil 11 incelendiğinde Hindistan'da DYY stoku ile milli gelir arasında zayıf bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Burada GSYH değerleri DYY değerlerine göre oldukça yüksek olduğu için aradaki ilişki zayıf gözükmektedir. Çin'de DYY ile milli gelir arasındaki ilişkiler Şekil 12'de görülmektedir.

Şekil 11: Çin'de DYY - Milli Gelir İlişkisi

Kaynak: World Bank (2017a) ve UNCTAD (2017)

Şekil 12 incelendiğinde Çin'de DYY stoku ile milli gelir arasında zayıf bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Bunda, Çin'in GSYH değerlerinin DYY değerlerine göre oldukça yüksek olmasının da etkisi vardır. Türkiye'de DYY ile milli gelir arasındaki ilişkiler Şekil13'te görülmektedir.

Şekil 12: Türkiye'de DYY - Milli Gelir İlişkisi

Kaynak: World Bank (2017a) ve UNCTAD (2017)

Grafik 13 incelendiğinde Türkiye'de de DYY stoku ile milli gelir arasında zayıf bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Burada yine GSYH değerlerinin DYY değerlerinden çok daha büyük olmasının etkisi vardır.

Buraya kadar oluşturulan grafiklerden de görüldüğü üzere BRIC ülkelerinde ve Türkiye'de genel olarak DYY stoku ile ihracat ve milli gelir arasında bir eş-anlı hareket söz konusudur. Yani bu ülkelerde DYY, ihracat ve milli geliri pozitif etkilemektedir.

3.LİTERATÜR VE AMPİRİK ANALİZ

Çalışmanın bu bölümünde DYY'nin ihracata ve milli gelire olan etkilerine ilişkin literatür taramasına ve ampirik çalışmaya yer verilecektir.

3.1. Literatür Taraması

Kutan ve Vukšić (2007), Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde DYY'nin ihracat üzerindeki etkilerini 1996-2004 dönemi için panel veri analizi ile incelemiştir. Çalışma sonucunda; DYY'nin bu ülkelerin üretim kapasitelerini artırarak, ihracatlarını olumlu yönde etkilediğini belirlemiştir. Özellikle çok uluslu şirketler tarafından gerçekleştirilen DYY'nin ev sahibi ülkelere bilgi ve teknoloji, ihracat pazarları konusunda daha ileri bilgi ve irtibat noktaları sağladığını ifade etmiştir.

Gu, Awokuse ve Yuan (2008), DYY'nin Çin'in ayrışmış imalat sanayiinde ihracat performansına olan etkilerini, 1995-2005 dönemi için araştırdığı çalışmasında, Çin'e gelen DYY'nin sektörler arasında farklı büyüklüklerde olmak üzere ihracat performansını olumlu yönde etkilediğini tespit etmiştir.

Tambunlertchai (2009), Tayland'da DYY'nin ihracat performansına olan etkilerini, 2007 yılı için firmalar bazında araştırmıştır. Çalışma sonucunda; DYY'nin firmaların ihracat performansına olan etkilerinin, firmalar arasında değişiklik gösterdiğini belirlemiştir.

Altıntaş (2009), Türkiye'de DYY girişi ile dış ticaret arasındaki ilişkileri, 1996-2007 dönemi için Granger nedensellik testi, Johansen eşbütünleşme testi ve VAR yöntemi aracılığıyla ekonometrik olarak araştırdığı çalışmada; tek değişkenli modellerde DYY ile ihracat ve ithalat arasında pozitif ve anlamlı ilişkilere rastlanırken, çok değişkenli modelde sadece DYY ile ithalat arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Nedensellik testinde ise ithalattan DYY'ye doğru ve DYY'den ihracata doğru tek yönlü uzun dönem nedensellik ilişkilerinin var olduğu bulunmuştur. Kısa dönemde ise DYY ve ihracattan ithalata doğru nedensellik ilişkileri belirlenmiştir.

Kumar Adhikary (2012), DYY, ticari açıklık, iç talep ve döviz kurunun Bangladeş'in ihracat performansına etkilerini, 1980-2009 dönemi için VEC yaklaşımıyla incelemiş ve serilerin uzun dönemde birlikte hareket ettiklerini yani eşbütünleşik olduklarını, DYY'nin ihracatı kısa dönemde de uzun dönemde de olumlu yönde etkilediğini tespit etmiştir.

Göçer, Bulut ve Dam (2012), DYY'nin Türkiye'nin ihracat performansına etkilerini 2000:M01-2010:M12 dönemi için sınır testi ve Granger nedensellik testi yardımıyla araştırmıştır. Analiz sonucunda; DYY ve ihracat serilerinin eşbütünleşik olduklarını, DYY'den ihracata doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin var olduğunu, modelin hata düzeltme mekanizmasının çalıştığını ve DYY'deki %100'lük bir artışın, ihracatı %14 arttırdığını tespit etmiştir.

Çetin ve Şeker (2013), DYY ile ihracat arasındaki ilişkileri, Polonya, Meksika, Tayland, Pakistan ve Türkiye açısından 1980-2009 dönemi için VAR yöntemi ve Granger nedensellik testiyle analiz etmiştir. Çalışmada Toda-Yamamoto testinde Polonya ve Meksika'da DYY'den ihracata doğru, Pakistan ve Türkiye'de ise ihracattan

DYY'ye doğru işleyen tek nedensellik ilişkileri tespit edilmiştir. Dolado-Lütkepohl nedensellik testinde ise Polonya'da DYY'den ihracata doğru tek yönlü, Tayland ve Pakistan'da ise ihracattan DYY'ye doğru tek yönlü nedensellik ilişkileri tespit edilmiştir.

Can ve Kösekahyaoğlu (2016), DYY'nin ihracat ürün çeşitliliğine olan etkilerini, 16 gelişmekte olan ülke için, 1995-2010 dönemi verilerini kullanarak, panel veri analizi yöntemleriyle incelemiştir. Analiz sonucunda; DYY'nin belirli ürün guruplarında yoğunlaşmayı azalttığı yani ihracatta ürün çeşitlendirmesini arttırarak, ülke ihracatına olumlu katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kızılkaya, Sofuoğlu ve Ay (2017), gelişmekte olan ülkelerde DYY ve dışa yüksek teknolojili ürün ihracatına olan etkilerini 2000-2012 dönemi için Pedroni panel eşbütünleşme testi, panel FMOLS ve panel DOLS yöntemleri yardımıyla incelemiştir. Yapılan araştırma sonucunda; serilerin eşbütünleşik oldukları, DYY ve dışa açıklığın, yüksek teknolojili ürün ihracatını pozitif etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Şeker ve Şimdi (2017), Türkiye'de DYY ve sabit sermaye yatırımlarının ihracat üzerindeki etkilerini 1983-2014 dönemi için Engle-Granger ve Johansen eşbütünleşme testleri ve Granger nedensellik testi yardımıyla araştırmıştır. Çalışmanın sonucunda; eşbütünleşme testlerinde, seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğunu, Granger nedensellik testi sonucunda ise sabit sermaye yatırımları ve ihracattan DYY'ye doğru tek yönlü, ihracat ve sabit sermaye yatırımları arasında çift yönlü nedensellik ilişkilerinin olduğu belirlenmiştir.

Takım (2010), gelişmekte olan ülkelerde yabancı sermaye yatırımlarının makroekonomik etkilerini araştırdığı çalışmada; DYY'nin gittiği ülkeye beraberinde yabancı teknoloji ve yönetim becerilerini de götürerek, verimliliği artırdığı ve böylece ekonomik büyümeyi desteklediğini belirtmiştir. Çalışmada ayrıca, DYY'nin gelişmekte olan ülke koşulları kötüleştiğinde, meydana gelen sermaye çıkışlarından daha az etkilendiği ve büyümeye katkıda bulunmaya devam ettiği belirtilmiştir.

Turan (2010), yabancı sermaye yatırımlarının Türkiye ekonomisine etkilerini ve katkılarını tartıştığı çalışmasında; 1995–2002 dönemine göre Türkiye'deki 500 büyük sanayi kuruluşu içinde yabancı şirket sayısının hızla arttığını, bu durumun, ulusal ekonomiyi hedef alan bir ekonomik işgalin belirtisi veya habercisi olduğunu ifade etmiştir. 500 büyük sanayi kuruluşumuzun sermayeleri içinde yabancı ağırlığının neredeyse toplamın %20'sine yaklaştığını, bunun da Türk sanayine yönelik bir sızma hareketinin belirtisi olduğunu ifade etmiştir. Yabancı firmaların ve yabancı karar merkezlerinin Türk sanayisi üzerindeki hakimiyet derecesinin artırdığını, ayrıca yabancı ortağı olan şirketlerin önemli bir kısmının yabancı hakimiyet ve yönetimine geçtiğini belirtmiştir.

Kızılkaya ve Ay (2014), Türkiye'de reel döviz kuru ve DYY'nin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini 1989:Q1-2011:Q4 dönemi için ARDL yöntemiyle analiz etmiş ve DYY, ticari dışa açıklık ve işgücünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif ancak istatistiksel olarak anlamsız olduğunu, reel döviz kurunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğunu, TÜFE'nin

ise ekonomik büyümeyi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği belirlemiştir.

Ekinci (2011), Türkiye'de DYY'nin ekonomik büyüme ve istihdama etkilerini, 1980-2010 dönemi için Granger nedensellik testi ve Johansen eşbütünleşme testi yardımıyla araştırmıştır. Analiz sonucunda; DYY ile ekonomik büyüme arasında iki yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiş, serilerin eşbütünleşik oldukları görülmüştür. DYY ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki bulunurken, doğrudan yabancı yatırımlar ile istihdam arasında bir ilişki tespit edilememiştir. Çalışmada ayrıca DYY'deki %1'lik artışın ekonomik büyümeyi ortalama %0.43 oranında artırdığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Ilıkkan Özgür ve Demirtaş (2013), finansal gelişme ve DYY'nin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini Türkiye için 1992:Q1-2013:Q3 dönemi verilerini kullanarak, Johansen eşbütünleşme testi ve VAR yöntemi yardımıyla analiz etmiştir. Çalışma sonucunda; DYY'lerin ekonomik büyümeye katkısının pozitif, ancak düşük olduğunu belirlemiştir.

Şahin (2015), Türkiye'de DYY ile ekonomik büyüme ilişkileri, 1980-2013 dönemi için sınır testi yaklaşımı, ARDL yöntemi ve Toda-Yamamoto nedensellik testiyle araştırdığı çalışmada; DYY ve ekonomik büyüme serilerin eşbütünleşik oldukları yani uzun dönemde birlikte hareket ettikleri, DYY ve ekonomik büyüme arasında iki yönlü nedensellik ilişkisinin var olduğu, DYY %1 arttığında ekonomik büyümeyi %0.7048 puan arttırdığı ve modelin hata düzeltme mekanizmasının çalıştığı belirlenmiştir.

Köprücü (2016), Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini, 1980-2011 dönemi için Johansen eşbütünleşme yöntemiyle araştırmıştır. Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin tespit edildiği çalışmada, DYY, beşeri sermaye ve yatırımların ekonomik büyümeyi pozitif, dışa açıklığın ise negatif etkilediği tespit edilmiştir.

Acar (2016), Türkiye'de yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeye olan etkilerini 2001-2015 dönemi için Granger nedensellik testiyle araştırmış ve DYY ile ekonomik büyüme arasında bir nedensellik ilişkisinin olmadığını tespit etmiştir. Yazar bu durumun nedeninin; ülkeye gelen yatırımların daha çok portföy yatırımları şeklinde gerçekleşmesi, istihdam, katma değer ve üretim sağlayacak yatırımların olmaması olduğunu belirtmiştir.

Şahin (2016), doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye etkilerini, ECOWAS ülkelerinde (Benin, Burkina Faso, Fildişi Sahili, Gana, Gine, Gine Bisav, Mali, Nijer, Nijerya, Liberya, Senegal, Sierra Leone ve Togo) panel dinamik EKK yöntemiyle, 1990-2013 dönemi için araştırmıştır. Çalışma sonucunda; bu ülkelerde DYY ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Acaravcı ve Akyol (2017), Türkiye ekonomisinde DYY'nin dış ticaret ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini 1998:Q1-2015:Q3 dönemi için Johansen eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testi yardımıyla araştırdığı çalışmada; DYY, dış ticaret ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edemezken, ithalat ve doğrudan yabancı yatırımlardan büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkileri olduğunu belirlemiştir. Çalışma sonucunda; Türkiye ekonomisi için ithalata

dayalı büyüme hipotezinin desteklendiğini, ithalat ve DYY'nin, verimliliği artırarak ekonomik büyümeye katkı sağlayacağının düşünüldüğü ifade edilmiştir.

Alzaidy, Niaz Ahmad ve Lacheheb (2017), Malezya'da DYY'nin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini finansal gelişme perspektifinde değerlendirmiştir. Bu amaçla 1975-2014 dönemi verilerini kullanarak, sınır testi ve ARDL yöntemlerinden yararlanmış ve finansal gelişmenin, DYY'nin ekonomik büyümeyi etkilemesine aracılık ettiğini belirlemiştir.

Choi ve Baek (2017), Hindistan'da DYY'nin ekonomik büyümeye etkisini, 1978-2010 dönemi için verimlilik yayılmaları noktasından, EKK ve VEC yöntemleriyle incelemiş ve DYY'nin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğunu tespit etmiştir.

3.2. Ampirik Analiz

3.2.1. Veri Seti

Çalışmada BRIC ülkelerinde ve Türkiye'de DDY'nin makroekonomik etkilerini ortaya çıkarabilmek için DYY stok değeri (LnDYY), toplam mal ve hizmet ihracatı (LnX) ve GSYH (LnGSYH) değişkenleri kullanılmıştır. Ayrıca dış ticaretin temel belirleyicilerinden biri olan üzerinde nominal kur ve ülkeler arasındaki fiyatlar genel düzeyi farklılıklarını da barındıran reel efektif döviz kuru (LnREER) ve 2008 Küresel Finans Krizinin etkilerini de analizde göz önünde bulundurabilmek için kriz kukla değişkeni (K_{2008}) analizlere dahil edilecektir. DYY'nin stok olarak kullanılmasının nedeni belirli bir dönemde gelen DYY'nin sadece o döneme ait makroekonomik verileri değil, o dönem ve sonrasındaki bitin dönemlerdeki makroekonomik büyüklükleri

etkiliyor olmasıdır. İhracat olarak mal ve hizmetlerin seçilmesinin nedeni ise özellikle Hindistan'a giden DYY'nin daha çok hizmetler sektörüne yönelmiş olmasıdır. Çin'e ait değerler hesaplanırken Çin, Macao SAR ve Hong Kong SAR'a ait verilerin toplamı kullanılmıştır. Serilerin doğal logaritması alınarak analizlere dâhil edilmiştir. Veriler World Bank ve UNCTAD'a ait web sayfalarından derlenmiştir. Analizlerde kullanılacak veriler, BRIC ülkeleri ve Türkiye için erişilebilen en geniş dönem olan 1990-2016 dönemini kapsayacaktır. Veri setine ait tanımlayıcı istatistikler Ek 1'de sunulmuştur.

3.2.2 Model

Ekonometrik analizlerde kullanılacak ekonometrik modeller aşağıda sunulmuştur. Modellerin oluşturulmasında Alfaro (2003), Ekinci (2011) ve Göçer (2013a) temel alınmıştır.

$$Model\ 1: LnX_{it} = \beta_0 + \beta_1 LnDYY_{it} + \beta_2 LnREER_{it} + \beta_3 K_{2008} + u_{it} \quad (7)$$

$$Model\ 2: LnGSYH_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 LnDYY_{it} + \alpha_2 LnX_{it} + \alpha_3 K_{2008} + v_{it} \quad (8)$$

Bu modelleri oluştururken temel sav; DYY'nin milli geliri, ihracat üzerinden ve doğrudan etkileyebileceğidir. Bu nedenle Model 1'de doğrudan DYY ile ihracat arasındaki ilişkiye odaklanılırken, Model 2'de DYY'nin milli gelir üzerindeki ihracat haricindeki etkilerinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Model 1 ile sınanmak istenen hipotezler:

$H_0: \beta_1 > 0$ DYY'nin ihracat üzerindeki etkisi pozitiftir.

$H_1: \beta_1 \leq 0$ Yani DYY'nin ihracat üzerindeki etkisi pozitif değildir.

Model 2 ile sınanmak istenen hipotezler:

$H_0: \beta_1 > 0$ DYY'nin milli gelir üzerindeki etkisi pozitiftir.

$H_1: \beta_1 \leq 0$ DYY'nin milli gelir üzerindeki etkisi pozitif değildir.

Analiz sonucundaki beklentilerimiz Model 1'de; DYY stokundaki artışların, ülkelerin ihracat potansiyeline olumlu yansıyacağı ve bu nedenle $LnDYY$'nin katsayısının pozitif işaretli çıkacağı ve H_0 hipotezinin kabul edileceği, reel efektif döviz kurundaki artışların[5], ülkelerin dış ticaret rekabet gücünü azaltacağı ve bu nedenle $LnREER$'in katsayısının negatif çıkacağı yönündedir. Model 2'nin tahmin sonucunda ise DYY stokundaki artışların, ülkelerin milli gelirini; verimlilik artışı, ek istidam oluşturma ve teknoloji transferi gibi nedenlerle olumlu etkileyeceği ve bu nedenle $LnDYY$'nin katsayısının pozitif işaretli çıkacağı ve H_0 hipotezinin kabul edileceği, ihracattaki artışların da Klasik ve Keynesyen ekonomi teorileri gereği milli geliri pozitif etkileyeceği ve bu nedenle LnX'in katsayısının da pozitif çıkacağı yönündedir. Küresel Finans Krizi genel olarak ülkelerin ihracatına da milli gelirlerine de zarar verdiği için bu kukla değişkenin işaretinin negatif çıkacağı düşünülmektedir.

3.2.3.Yöntem

Bu tez çalışmasında BRIC ülkelerinde ve Türkiye'de DYY'nin ihracat ve milli gelire olan etkileri, panel veri analizi ile incelenecektir. Önce serilerin durağanlığı Levin, Lin, Chu (2002) (LLC) ve Im, Pesaran ve Shin (2003) (IPS) testleriyle

incelenmiş, seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkileri Kao (1999) panel eşbütünleşme testiyle sınanmıştır. Eşbütünleşme katsayıları, panelin geneli için sonuç vermesinin yanında ülkeler için ayrı ayrı sonuçlar da üreten, Eberhardt ve Bond (2009) tarafından geliştirilmiş bulunan, Panel AMG (Augmented Mean Group) yöntemiyle tahmin edilmiştir. Seriler arasındaki nedensellik ilişkileri, VECM panel nedensellik analizi yöntemiyle araştırılmıştır.

3.2.4. Panel Birim Kök Testi

Ekonometrik analizler, serilerin durağanlık derecesine oldukça duyarlıdır. Durağan olmayan serilerle yapılacak model tahminlerinde, sahte regresyon problemiyle karşılaşılabilmektedir (Engle ve Granger, 1987). Bu nedenle analizin başında serilerin durağanlık dereceleri kontrol edilmiştir.

Serilerin durağanlık derecesini tespit etmeye yönelik ilk çalışma Dickey ve Fuller (1979) tarafından yapılmış olup, bu teste DF birim kök testi adı verilmiştir. DF birim kök testinde serinin cari (*t*) dönemindeki değerinin, bir önceki (*t-1*) dönemdeki değerinden ne kadar etkilendiği analiz edilmektedir. Bu durum şöyle yazılabilir (Tarı, 2012, s. 390):

$$Y_t = \rho Y_{t-1} + u_t \qquad (9)$$

Bu testte $|\rho| = 1$ olup olmadığı sınanmaktadır. $|\rho| = 1$ olduğunda, serinin geçmiş dönemlerdeki şoklarının, bir sonraki döneme aynen devredildiğine ve kalıcı hale geldiğine karar verilmektedir. Oysa ekonomideki şoklar geçicidir. Bu nedenle, ilgili serinin sorunlu bir seri olduğu ve bu seri ile yapılacak analizlerin de güvenilir olmayacağı değerlendirilmektedir (Tarı, 2012, s. 452).

Dickey ve Fuller (1979), Denklem (4)'teki eşitliğin her iki tarafından Y_{t-1}'i çıkararak bu denklemi şu hale getirmiştir:

$$\Delta Y_t = (\rho - 1)Y_{t-1} + u_t \quad (10)$$

Burada $\rho - 1 = \delta$ yapıldığında model:

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + u_t \quad (11)$$

şekline gelmektedir. Bu durumda sınanan hipotezler de:

H₀: $|\delta|=0$ olduğunda seride birim kök olduğuna ve serinin durağan olmadığına karar verilmektedir.

H₁: $|\delta|<0$ olduğunda ise seride birim kök olmadığına ve serinin durağan olduğuna karar verilmektedir.

Bu testin sonucunda düzey değerinde durağan olan serilere I(0), birinci farkı alındığında durağan hale gelen serilere ise I(1) seri adı verilmektedir (Göçer, 2015, s. 246).

Denklem (6)'da yer alan modelde genellikle ardışık içsel bağıntı (otokorelasyon) sorunu gözlendiği için, Dickey ve Fuller (1981) bu testi revize etmiş ve bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerini de modele açıklayıcı değişken olarak ekleyerek, genişletilmiş Dickey Fuller (Augmented Dickey Fuller: ADF) testine ulaşmışlardır (Gujarati ve Porter, 2012, s. 480):

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^{m} \alpha_i \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (12)$$

Burada m; optimum gecikme uzunluğunu göstermektedir. ADF testinin hipotezleri de DF testi ile aynıdır. Bu test, zaman serisi analizlerinde de panel veri analizlerinde de geliştirilen diğer birim kök testlerinin temelini oluşturmaktadır (Göçer, 2015, s. 247).

Bu çalışmada serilerin durağanlığı, zaman serilerindeki ADF testine dayalı Levin, Lin, Chu (2002) (*LLC*) ve Im, Pesaran ve Shin (2003) (*IPS*) testleriyle incelenmiştir. Bu testlerde kullanılan model aşağıdaki gibidir (Hlouskova ve Wagner, 2005)

$$\Delta Y_{i,t} = \delta_i Y_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{p_i} \beta_{ij} \Delta Y_{i,t-j} + X'_{i,t}\theta + \varepsilon_{i,t} \quad (13)$$

Burada p_i; optimum gecikme uzunluğunu göstermekte olup, $X'_{i,t}$; sabit etki, bireysel trend etkisi ve diğer dışsal değişkenleri içermektedir. Levin, Lin, Chu (2002) testi, paneli oluşturan bütün ülkelerde birim kök parametresi olan δ_i'lerin homojen olduğunu varsaymaktadır ve hipotezleri aşağıdadır:

H_0: $|\delta| = 0$ yani paneli oluşturan bütün ülkeler için seri durağan değildir

H_1: $|\delta| < 0$ yani bütün ülkeler için seri durağandır

Im, Pesaran ve Shin (2003) testinde ise birim kök parametresi δ_i'lerin paneli oluşturan ülkeler arasında farklılık gösterebileceği kabul edilmiştir. Bu nedenle testin hipotezleri aşağıdaki gibi değiştirilmiştir:

H_0: $|\delta_i| = 0$ yani paneli oluşturan bazı ülkeler seri durağan değildir

H_1: $|\delta_i| < 0$ yani paneli oluşturan bazı ülkeler seri durağandır

Çalışmada *LLC* ve *IPS* panel birim kök testleri yapılmış ve elde edilen sonuçlar, Tablo 6'da sunulmuştur. Bu serilerin düzey değerlerine ve birinci farklarına ait grafikler Ek 2'de sunulmuştur. Çalışmanın bu aşamasında Eviews 9.0 programı kullanılmıştır.

Tablo 5: Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken		***LLC Testi***		***IPS Testi***	
		Test İstatistiği	Olasılık Değeri	***Test İstatistiği***	Olasılık Değeri
Düzey Değerleri	***LnDYY***	1.965	0.975	2.494	0.993
	LnGSYH	-0.399	0.344	-1.001	0.158
	LnX	2.766	0.997	1.289	0.901
	LnREER	2.833	0.997	0.583	0.720
Birinci Farkları	***ΔLnDYY***	-4.288***	0.000	-3.438***	0.000
	ΔLnGSYH	-5.943***	0.000	-5.452***	0.000
	ΔLnX	-8.015***	0.000	-7.252***	0.000
	ΔLnREER	-13.534***	0.000	-12.300***	0.000

Not: ***; %1 anlamlılık düzeyinde durağanlığı, ***Δ;*** serinin birinci farkını göstermektedir. Serilerin düzey değerleri için yapılan testte sabit terimli ve trendli model, birinci farkları için yapılan testte ise sabitli model kullanılmıştır. İdeal gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriterine, çekirdek işlemcisi için gerekli bant genişliği Newey-West yöntemine göre belirlenmiştir.

Tablo 6'daki test sonuçlara göre; serilerin hepsi düzey değerlerinde durağan olmayıp, birinci farkları alındığında durağan hale gelmiştir, yani seriler *I(1)'dir.* Bu durum, ülkelerde doğrudan yabancı yatırımları, milli gelir, ihracat ve reel efektif döviz kuru konularında önemli değişimlerin olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle, bu

ülkelerin ekonomik büyümelerini istikrarlı biçimde yükseltebilmeleri için; çektikleri DYY miktarını, ihracatlarını, fiyatlar genel düzeylerini ve nominal döviz kurlarını[6] istikrarlı hale getirmelerinin gerektiği söylenebilir. Seriler düzey değerlerinde durağan çıkmadığı için bu serilerin düzey değerleriyle yapılacak analizlerde sahte regresyon problemiyle karşılaşılabilecektir. Engle ve Granger (1987), böyle durumlarda seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığının sınanmasını, seriler eşbütünleşik bulunduklarında, bu serilerin düzey değerleriyle yapılacak analizlerde sahte regresyon sorunuyla karşılaşılmayacağını ifade etmiştir. Bu nedenle analize eşbütünleşme testiyle devam edilmesine karar verilmiştir.

3.2.5. Panel Eşbütünleşme Testi

Bu çalışmada seriler arasında eşbütünleşmenin varlığı, Kao (1999) testi ile incelenmiştir. Kao (1999) panel birim kök testi aşağıdaki denkleme dayanmaktadır:

$$y_{it} = \alpha_i + \beta x_{it} + \varepsilon_{i,t} \qquad (14)$$

Burada $t = 1, \dots, T; i = 1, \dots, N; m = 1, \dots, M$ şeklindedir. Bu testte y ve x'in düzeyde durağan olmayıp, birinci farkları alındığında durağan hale gelen seriler olması gerekmektedir. Kao (1999) testi, Engle ve Granger (1987) testinin işleyiş sistematiğine dayanmaktadır. Yani x ve y serileri düzeyde durağan değilken, bu seriler kullanılarak yapılacak regresyon analizinden elde edilen hata terimi serisinin durağanlığı sınanmaktadır. Hata terimi serisi durağan olduğunda, serilerin eşbütünleşik olduğuna yani uzun dönemde birlikte hareket ettiklerine karar verilmektedir. Bunun için hata terimleri serisi AR(1) sürecine uygun biçimde açılarak yazıldığında;

[6] Reel efektif döviz kurunun hesaplanmasında, ülkenin etki edebildiği değişkenler yurtiçi fiyatlar genel düzeyi ve nominal döviz kuru olduğu için bu değişkenlerden söz edilmiştir.

$$\varepsilon_{it} = \rho\varepsilon_{i,t-1} + u_{i,t} \quad (15)$$

Bu modelde otokorelasyon sorunuyla karşılaşılabileceği için modele bağımlı değişkenin farkının gecikmeli değerleri de açıklayıcı değişken olarak eklendiğinde;

$$\varepsilon_{it} = \rho\varepsilon_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{p_i} \psi_{ij}\Delta\varepsilon_{i,t-j} + v_{i,t} \quad (16)$$

elde edilir. Kao (1999) panel eşbütünleşme testinin hipotezleri:

H_0: $|\rho| = 1$ yani seriler arasında eşbütünleşme yoktur

H_1: $|\rho| < 1$ yani seriler arasında eşbütünleşme vardır

şeklindedir. Bu tez çalışmasında, her bir modelde yer alan seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı, Kao (1999) yöntemiyle incelenmiş ve ulaşılan kanıtlar Tablo 7'de sunulmuştur. Çalışmanın bu aşamasında Eviews 9.0 programı kullanılmıştır.

Tablo 6: Panel Eşbütünleşme Testi Sonuçları

	Test İstatistiği	***Olasılık Değeri***	***Atıkların Varyansı***	***HAC Varyansı***
Model 1	-1.631*	0.051	0.033	0.036
Model 2	-3.118***	0.000	0.019	0.019

Not: *** ve * sırasıyla %1 ve %10 anlamlılık düzeyinde eşbütünleşmenin var olduğunu belirtmektedir. HAC; Newey-West işlemcisine ait operatördür. Optimum gecikme uzunluğu Akaike kriterine, bant genişliği Newey-West yöntemine göre belirlenmiştir.

Tablo7'deki sonuçlara göre; modellerde yer alan seriler eşbütünleşiktir. Yani uzun dönemde birlikte hareket etmektedir. Dolayısıyla bu serilerin düzey değerleriyle yapılacak model tahminleri, sahte regresyon problemi içermeyecektir. Bu test ayrıca;

DYY, GSYH, X ve REER değerlerinin uzun dönemde birlikte hareket ettiğini birbirinden etkilendiğini de ortaya koymaktadır.

Modellerde yer alan seriler eşbütünleşme ilişkisi tespit edildiği için eşbütünleşme katsayılarının tahmini işlemine (modellerde yer alan katsayıların bulunması işlemine) geçilebileceğine karar verilmiştir.

3.2.6. Panel Eşbütünleşme Katsayılarının Tahmin Edilmesi

Panel veri analizlerinde, modellerde yer alan seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi tespit edildiğinde, eşbütünleşme katsayıları FMOLS (Fully Modified Ordinary Least Squares: Tam Değiştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi) veya DOLS (Dynamic Ordinary Least Squares: Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi) yardımıyla tahmin edilebilmektedir (Lee, 2007, s. 185). Ancak bu yöntemler sadece panelin geneline ilişkin, toplulaştırılmış bir sonuç üretebilmektedir.

Oysa bu çalışmada, panelin geneline ilişkin sonucun yanında, her bir ülkeye ait sonuçlar da elde edilerek, ülkeler arası karşılaştırma yapılması hedeflenmiştir. Bu nedenle, eşbütünleşme katsayılarının Eberhardt ve Bond (2009) tarafından geliştirilen Panel AMG (Augmented Mean Group Estimator) yöntemiyle tahmin edilmesine karar verilmiştir. Bu yöntem, ülkelere yönelik bireysel sonuçları üretebilmekte ve bu sonuçları, varyansları kullanarak ağırlıklandırmak suretiyle de panele ait katsayıları üretmektedir. Panel AMG yöntemi ayrıca; serilerdeki ortak faktörleri göz önünde bulundurabilmekte, dengesiz panellerde de etkin sonuçlar üretebilmekte ve içsellik probleminin varlığı durumunda da kullanılabilmektedir (Eberhardt ve Bond, 2009: 4). AMG yöntemi ayrıca, otokorelason ve değişen varyans sorunlarına karşı da dirençli

tahminler üretmektedir. Bu çalışmada her bir modelde yer alan eşbütünleşme katsayıları Panel AMG yöntemiyle tahmin edilmiş ve elde edilen bulgular Tablo 8'de sunulmuştur. Çalışmanın bu aşamasında Stata 11 programı ve Eberhardt ve Bond (2009) tarafından bu program için yazılmış kodlar kullanılmıştır.

Tablo 7: Eşbütünleşme Katsayıları Tahmin Sonuçları

		Sabit Terim	***LnDYY***	***LnREER***	***LnX***	***K2008***
Model 1: Bağımlı Değişken LnX	***Brezilya***	3.470*** (0.000)	-0.026 (0.721)	0.082 (0.314)	-	0.024 (0.630)
	Rusya	6.628*** (0.000)	-0.159*** (0.001)	-0.500*** (0.000)	-	0.199* (0.097)
	Hindistan	2.746*** (0.000)	0.140*** (0.000)	0.069 (0.620)	-	-0.040 (0.362)
	Çin	4.728*** (0.000)	0.535*** (0.000)	-0.533** (0.019)	-	-0.0008 (0.991)
	Türkiye	4.086*** (0.001)	-0.265* (0.070)	-0.051 (0.858)	-	0.085 (0.393)
	Panel	4.111*** (0.000)	0.013 (0.935)	-0.159 (0.508)	-	0.048 (0.299)
Model 2: Bağımlı Değişken LnGSYH	***Brezilya***	6.857*** (0.000)	-0.034 (0.801)	-	-0.093 (0.726)	0.113 (0.291)
	Rusya	3.666*** (0.000)	-0.099*** (0.001)	-	0.512*** (0.000)	0.088 (0.429)
	Hindistan	4.866 (0.000)	0.110** (0.036)	-	0.225* (0.056)	-0.087* (0.097)
	Çin	0.652 (0.148)	0.659*** (0.000)	-	0.381*** (0.000)	0.053 (0.485)
	Türkiye	3.050*** (0.000)	0.291*** (0.009)	-	0.392*** (0.000)	-0.016 (0.840)
	Panel	3.841*** (0.002)	0.162 (0.298)	-	0.307*** (0.008)	0.032 (0.431)

Not: Tahminlerdeki otokorelasyon ve değişen varyans sorunları, Newey-West yöntemiyle giderilmiştir. *, ** ve *** sırasıyla; %10, %5 ve %1 düzeylerinde anlamlılığı ifade etmektedir. Parantez içindeki değerler, olasılık değerleridir.

Tablo 8'de Model 1 için yapılan analizde panelin genelinde DYY'nin katsayısının pozitif, REER'in katsayısının negatif olması, teorik beklentilerimizle uyumludur, ancak bu katsayılar istatistiksel olarak anlamlı değildir. Ülkeler açısından bakıldığında; ihracatı, teorik beklentilerimizle uyumlu biçimde, DYY'nin pozitif,

REER'in negatif ve istatistiksel olarak anlamlı biçimde etkilediği tek ülkenin Çin olduğu görülmüştür. Çin'deki DYY stoku %1 arttığında ihracatın %0.535 arttığı, reel efektif döviz kuru %1 arttığında ise ihracatın %0.533 azaldığı belirlenmiştir. Çin, yabancı yatırımcıları kabul etmeye başladığı 1990'lı yılların başlarında, onlardan yurtiçine satış yapmamalarını, sadece ihracata dönük üretim yapmalarını isteyerek, bu başarının temellerini atmıştır. Zamanla bu kural esnetilse de Çin'e giden yabancı yatırımcıların birincil önceliği, ihracat olmuştur. Çin'in bu uygulamasının, diğer ülkeler için de yol gösterici olabileceği değerlendirilmektedir. Hindistan'da da önsel beklentilerle uyumlu olarak, DYY'nin katsayısı pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu ülkedeki DYY stoku %1 arttığında, ihracatın %0.14 arttığı belirlenmiştir. Rusya'da reel efektif döviz kurundaki artışların, teorik beklentilerle uyumlu olarak, ihracatı azalttığı görülürken, DYY'nin ihracatı azalttığının bulunmuş olması beklentilerimizle uyumlu değildir. Bu durumun nedeninin, Rusya'ya gelen yabancı yatırımcıların, ihracata değil, iç piyasaya dönük üretim yapması olabileceği değerlendirilmektedir. Brezilya'da DYY ve reel efektif döviz kurunun işaretleri, teorik beklentilerimizle zıt ve istatistiksel olarak da anlamsız bulunmuştur. Bu durum, Brezilya ekonomisini daha derinden etkileyen başka faktörlerin varlığını hatıra getirmektedir. Türkiye'de ise DYY stokunun ihracata etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu durum, önsel beklentimizle uyumlu değildir. Bu durumun nedenlerinin, Türkiye'ye 1990-2016 döneminde gelen DYY akışının düşük olması, genellikle özelleştirmeler için gelmesi ve özellikle son yıllarda çoğunlukla gayrı menkul alımına yönelik olması olduğu değerlendirilmektedir. Reel kurun ihracata etkisi Türkiye'de teorik beklentilerle uyumlu, ancak istatistiksel olarak anlamsızdır. Bu analiz sonuçlarına dayanarak; Türkiye'nin ve panelde yer alan diğer ülkelerin de Çin gibi

ihracatını artırabilmesi için; daha çok ihracat yapacak yabancı yatırımcıları ülkelerine davet etmeleri, bu doğrultuda gelen yatırımcılara ek kolaylıklar ve teşvikler sağlamaları ve istikrarlı bir fiyatlar genel düzeyi ile nominal döviz kuru seviyesi oluşturmaları gerektiği söylenebilir.

Model 2 için yapılan tahminde panelin genelinde ihracattaki artışların milli geliri, teorik beklentilerimizle de uyumlu olarak, pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı biçimde etkilediği görülmüştür. DYY'nin milli gelir üzerindeki etkisinin işareti teorik beklentilerimizle uyumlu olmakla birlikte, elde edilen sonuç istatistiksel olarak anlamlı değildir. Ülkeler için yapılan analizlerde; Brezilya'da DYY ve ihracattaki artışların, milli geliri artırmadığı görülmüştür ki bu sonuç hem iktisat teorisiyle, hem de teorik beklentilerimizle uyumlu değildir. Bu durumunda Brezilya'da milli gelir düzeyini ve ekonomik büyümeyi etkileyen başka faktörlerin var olduğu değerlendirilmektedir. Rusya'da ihracattaki %1'lik artışın, milli geliri %0.512 artırdığı, DYY 'deki artışların ise milli geliri azalttığı tespit edilmiştir. Hindistan'da milli geliri DYY'deki %1'lik artışın %0.11, ihracattaki %1'lik artışın ise %0.225 artırdığı görülmüştür. Benzer şekilde Çin'de milli geliri DYY'deki %1'lik arışın %0.659, ihracattaki artışın %0.381 artırdığı belirlenmiştir. Türkiye'de ise milli geliri DYY'deki %1'lik arışın %0.291, ihracattaki artışın %0.392 artırdığı tespit edilmiştir. Bu sonuç, Türkiye'nin özelleştirmeden elde ettiği gelirleri, milli geliri artırıcı yönlerde kullandığını akla getirmektedir. Bu sonuçlara göre, DYY ve ihracatın milli gelir üzerindeki beklenen etkilerinin tam olarak gözlemlenebildiği iki ülke; Çin, Hindistan ve Türkiye olmuştur. Yine bu sonuçlara dayanarak; ihracat öncüllü ekonomik büyüme modelinin Rusya, Hindistan, Çin ve Türkiye'de etkin biçimde uygulanmakta olduğu da söylenebilir. O

halde milli gelirlerini artırmak isteyen ülkelerin, özellikle ihracata yönelik DYY'ye özel bir önem vermesinin, mümkün olduğunca çok DYY çekmesinin ve ihracatını artırmasının yararlı olacağı söylenebilir.

3.2.7. Değişkenler Arası Uzun Dönem ve Kısa Dönem İlişkisi

Seriler arasında etkileşimin varlığı, panel nedensellik testleriyle sınanabilmektedir. Bu çalışmada seriler arasında eşbütünleşme tespit edildiği için nedensellik testinin VECM (Vector Error Correction Model: Vektör Hata Düzeltme Modeli) yöntemiyle yapılması gerekmektedir (Altıntaş ve Koçbulut, 2014). Bu yöntemde; serilerin birinci dereceden farkları kullanılarak kısa dönem nedensellik ilişkilerine ulaşılırken, uzun dönem analizinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmelisinin (ECT_{t-1}) kullanılmasıyla da uzun dönem nedensellik ilişkileri sınanabilmektedir (Akıncı ve Tuncer, 2016: 50; Lopez ve Weber, 2017, s. 4-10). Bu çalışmada VECM panel nedensellik testleri yapılmış ve sonuçlar Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 8: DEĞİŞKENLER ARASI UZUN DÖNEM VE KISA DÖNEM İLİŞKİSİ

	Kısa Dönem Nedensellik			**Uzun Dönem Nedensellik**
Bağımlı Değişken	$\Delta LnDYY$	ΔLnX	$\Delta LnREER$	ECT_{t-1}
ΔLnX	25.021*** (0.000)	-	11.600*** (0.003)	-0.111*** (0.006)
$\Delta LnGSYH$	17.72*** (0.000)	4.891** (0.027)	0.213 (0.898)	-0.203** (0.023)

Not: *** ve **; İstatistiksel olarak sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık düzeyinde nedensellik ilişkisinin var olduğunu göstermektedir. Parantez içindekiler, olasılık değerleridir.

Tablo 9’daki bulgulara göre BRIC ülkelerinde ve Türkiye'de, DYY ve REER’den ihracata doğru kısa dönemde de uzun dönemde de nedensellik ilişkilerinin var olduğu görülmektedir. DYY ve ihracattan milli gelire doğru kısa dönemde de uzun dönemde de nedensellik ilişkileri tespit edilirken, REER’den milli gelire doğru bir nedensellik ilişkisi olmadığı tespir edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Doğrudan Yabancı Yatırımları gelişmekte ülkelere; yeni yatırım, teknoloji, ürün ve üretim bilgisi, ticari bağlantılar sağlayarak, üretim düzeylerini, ihracatlarını ve ekonomik büyümelerini artırma ve böylece gelişmiş ülkelerle aralarındaki teknoloji ve gelir farkını kapatma imkânları sunmaktadır. Bu nedenle, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin, bu kaynaktan olabildiğince fazla yararlanması gerekmektedir. Son dönemde bu konudaki en güzel örnekler Çin ve Hindistan olmuştur. Bu ülkeler çektikleri DYY ile hem sabit sermaye stoklarını artırmışlar, hem de yeni teknolojileri ülkelerine getirmişler, hem de üretim ve ihracatlarını olağanüstü artırarak dünya ortalamasının çok üstünde ekonomik büyüme oranları yakalamışlardır.

Bu çalışmada BRIC ülkelerinde ve Türkiye'de, DYY'nin ihracat ve milli gelire olan doğrudan ve dolaylı etkileri, panel veri analiz yöntemleriyle incelenmiştir. Bu kapsamda Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Türkiye ekonomisine ait 1990-2016 dönemi verileri kullanılmıştır. Bu dönemde bütün ülkeleri yakından etkileyen 2008 Küresel Ekonomik Krizi de kukla değişkenle analize dâhil edilmiştir. Çalışmada iki farklı model kullanılmış olup, birinci modele; DYY'nin ihracat üzerindeki doğrudan, milli gelir üzerindeki dolaylı etkileri, ikinci modelde ise DYY'nin ve ihracatın milli gelir üzerindeki doğrudan etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Serilerin durağanlığı Levin, Lin, Chu (2002) ve Im, Pesaran ve Shin (2003) testleriyle incelenmiş ve serilerin birinci farklarında durağan hale gelen I(1) seriler oldukları görülmüştür. Seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkileri Kao (1999) testiyle incelenmiş ve modellerde yer alan serilerin eşbütünleşik oldukları yani uzun dönemde birlikte hareket ettikleri tespit edilmiştir. Eşbütünleşme katsayıları, Eberhardt ve Bond

(2009) tarafından geliştirilen Panel AMG yöntemiyle tahmin edilmiştir. İlk modelin tahmin sonucunda ihracatı DYY'deki %1'lik artışın Çin'de %0.535, Hindistan'da %0.140 artırdığı, Rusya'da %0.159, Türkiye'de %0.265 azalttığı, Brezilya'da ise DYY'nin ihracat üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Reel efektif döviz kurundaki %1'lik artışın ise ihracatı Çin'de %0.533, Rusya'da %0.5 azalttığı görülmüştür. İkinci model için yapılan tahmin sonucunda ise DYY'deki %1'lik artışın milli geliri Çin'de %0.659, Türkiye'de %0.291, Hindistan'da %0.110 artırdığı, Rusya'da ise %0.099 oranında azalttığı belirlenmiştir. İhracattaki %1'lik artışın da milli geliri Rusya'da %0.512, Türkiye'de %0.392, Çin'de %0.381 ve Hindistan'da %0.225 oranında artırdığı, Brezilya'da ise ihracatın milli gelir üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Seriler arasındaki kısa ve uzun dönem nedensellik ilişkileri VECM yöntemiyle test edilmiş ve BRIC ülkelerinde , DYY ve REER'den ihracata doğru kısa dönemde de uzun dönemde de nedensellik ilişkilerinin var olduğu görülmüştür. DYY ve ihracattan milli gelire doğru kısa dönemde de uzun dönemde de nedensellik ilişkileri tespit edilirken, REER'den milli gelire doğru bir nedensellik ilişkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Çalışmadan elde edilen bulgulara genel olarak bakıldığında DYY sayesinde hem ihracatını, hem de milli gelirini artıran ülkelerin Çin ve Hindistan olduğu görülmektedir. Çin'in bu başarısının arkasında Çin'in yabancı yatırımcıları kabul etmeye başladığı 1990'lı yılların başlarında yurtiçine satış yapmamalarını, sadece ihracata dönük üretim yapmalarını istemesinin önemli bir rolünün olduğu düşünülmektedir. Böylece hem iç piyasasındaki bebek endüstrileri korumuş, hem de ülkesinin üretim, istihdam, ihracat ve ekonomik büyümesini artırmıştır. Hindistan ise yabancı yatırımcılara sunduğu ucuz

işgücü ve ekonomik teşviklerle ülkesine önemli miktarda DYY çekmeyi başarmış ve bu yolla ihracatını ve milli gelirini artırmıştır. DYY'deki artışların Türkiye'de ihracatı azaltmasının nedenlerinin Türkiye'ye 1990-2016 döneminde gelen DYY miktarının az olması, genellikle özelleştirmeler için gelmesi ve özellikle son yıllarda çoğunlukla gayrı menkul alımına yönelik olması olduğu değerlendirilmektedir. DYY'nin Rusya'da ihracatı azaltmasının nedenlerinin; bu ülkeye gelen yabancı yatırımcıların daha çok enerji sektörüne yönelmeleri ve iç piyasaya dönük üretim yapmaları olduğu düşünülmektedir. Brezilya ise bu analizdeki en ilginç bulgulara ulaşılan ülke olup, DYY'nin ihracat ve milli geliri etkilemediği, benzer şekilde ihracatın da milli gelir üzerindeki etkisinin anlamsız olduğu bu ülkede, ihracat ve ekonomik büyümeyi etkileyen daha farklı faktörlerin olduğu tahmin edilmektedir. Özellikle 2008 krizinden sonra yaşamakta olduğu ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar Brezilya ekonomisini öngörülemez bir hale getirmiştir. Brezilya haricindeki ülkelerde ihracatın milli geliri artırıyor olması, bu ülkelerde ihracata dayalı ekonomik büyüme modelinin başarılı bir şekilde uygulandığını göstermektedir.

Özellikle Türkiye örnekleminden hareketle; gayrimenkul alımı şeklinde gelen DYY'lerin üretken faktörler olmadığı, bu yatırım türünün kısa dönemde ülkenin döviz açığının ve cari işlemler açığının kapatılmasına yardımcı olsa da uzun vadede çok da yararlı olmadığı söylenebilir. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerin sadece gayrı menkul, doğal kaynak ve özelleştirme için gelen yabancı yatırımcıları değil, uzun dönemde ülkenin üretim, istihdam ve ihracatına katkı sağlayacak yatırımcılara önem vermelerinin gerektiği söylenebilir.

Genel olarak gelişmekte olan ülkelerin DYY konusunda özellikle Çin'i örnek almaları, gelen yabancı yatırımcıların hangi sektöre gireceği, hangi piyasaya yönelik üretim yapacağı gibi konularda ev sahibi ülkelerin belirleyici ve yönlendirici olmaları yararlı olacaktır.

Son olarak DYY yapacak firmaların, ülkelerdeki siyasi ve ekonomik istikrara çok duyarlı oldukları, kendilerine sağlanan yasal güvenceler ve teşvikleri önemsedikleri göz önünde bulundurulmalı ve ülkeleri yöneten idarecilerin bu konulara özel bir önem vermeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Acar, M. (2016). Doğrudan Yabancı Sermayenin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Örneği. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(13), 91-105.

Acaravcı, A. ve Akyol, M. (2017). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi,* 3(1), 17-33.

Akıncı, A. ve Tuncer, G. (2016). Türkiye'de Sağlık Harcamaları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. *Sayıştay Dergisi*, 102, 47-61.

Alfaro, L. (2003). Foreign Direct Investment and Growth: Does the Sector Matter? http://www.grips.ac.jp/teacher/oono/hp/docu01/paper14.pdf, (Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2017).

Altıntaş, H. (2009). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Girişi ve Dış Ticaret Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi: 1996-2007. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi*, 64(2), 1-30.

Altıntaş, H. ve Koçbulut, Ö. (2014). Türkiye'de Elektrik Tüketiminin Dinamikleri ve Ekonomik Büyüme: Sınır Testi ve Nedensellik Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 43, 37-65.

Alzaidy, G., Niaz Ahmad, M. N. B. & Lacheheb, Z. (2017). The Impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth in Malaysia: The Role of Financial Development. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7(3), 382-388.

Aydemir, C., Arslan, İ. ve Uncu, F. (2012). Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünya'daki ve Türkiye'deki Gelişimi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 69 – 104.

Bal, H. ve Göz, D. (2010). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 19(2), 450 - 467.

Batmaz, N. ve Tunca, H. (2005). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye (1923-2003),* Beta Basım, İstanbul.

Bayramoğlu Özuğurlu, S. ve Kayıkçı Yılmaz, M. (2010). Yabancılara Toprak Satışı: Tarihsel Eğilimler. *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, 5(12), 102-119.

BP (2016). BP Statistical Review of World Energy, June 2016, https://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/energy-economics/statistical-review-2016/bp-statistical-review-of-world-energy-2016-full-report.pdf, (Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2017).

Can, M. ve Kösekahyaoğlu, L. (2016). Doğrudan Yabancı Yatırımların İhracat Ürün Çeşitliliğine Etkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Uygulama. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 33, 122-152.

Canoğulları, M. (2017). Birleşme ve Satın Alma İşlemleri 2016 Raporu. http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/MA_2016_Raporu/%24FILE/EY_MA_2016.pdf, (Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2017).

Choi, Y. J. & Baek, J. (2017). Does FDI Really Matter to Economic Growth in India? Economies, 5(20), 1-9.

Çetin, M. ve Şeker, F. (2013). Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İhracat İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Nedensellik Analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(1), 121-142.

Deloitte. (2011). Türkiye Otomotiv Sektörü Raporu.

Demircan, H. (2003) *Dünyada ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Stratejileri,* Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara.

DPT (2000). VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu. www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/3140/oik532.pdf, (Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2017).

Durgan, S. (2016). *Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Yatırım Potansiyelinin Çekim Modeli Kullanılarak Belirlenmesi.* Kalkınma Bakanlığı, Uzmanlık Alan Tezi, Yayın No: 2954.

Eberhardt, M. & Bond, S. (2009). Cross-section Dependence in Nonstationary Panel Models: A Novel Estimator. *MPRA Paper,* No. 17870.

EBSO (2014). Çin Halk Cumhuriyeti, EBSO Uluslararası İlişkiler Şefliği, www.ebso.org.tr/ebsomedia/.../cin-ulke-raporu_67135300.doc, (Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2017).

Ekinci, A. (2011). Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme ve İstihdama Etkisi: Türkiye Uygulaması (1980-2010). *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Ekim 6(2), 71-96.

Ekonomi Bakanlığı (2017). *Ekonomik Görünüm,* Haziran 2017, http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK246678 (Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2017).

Enerji Enstitüsü (2017). *Rusya Petrol Üretimi*. http://enerjienstitusu.com/tag/rusya-petrol-uretimi/, (Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2017).

Engle, R.F. & Granger, C.W.J. (1987). Co-integration and Error Correction: Representation. Estimation. and Testing. *Econometrica*. 55. 251–276.

Epos (2017). *Konut Piyasası Öngörüleri*. http://www.epos.com.tr/wp-content/uploads/2017/03/konut-piyasasi-ongoruleri_02.pdf, (Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2017).

Eraslan, İ.H., Bakan, İ. ve Helvacıoğlu Kuyucu, A.D. (2008). Türk Tekstil ve Hazırgiyim Sektörünün Uluslararası Rekabetçilik Düzeyinin Analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 7(13), 265-300.

Erdilek, A. (2017). *Türkiye'nin Osmanlı'dan Günümüze Kadar Uzanan Doğrudan Yabancı Yatırım Ortamına ve Politikalarına Tarihsel Bir Bakış*.

http://journal.mufad.org/attachments/article/509/2.pdf, (Erişim Tarihi: 16 Temmuz 2017).

Göçer İ., Bulut Ş. ve Dam M.M. (2012). Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye'nin İhracat Performansına Etkileri: Ekonometrik Bir Analiz. *Business and Economics Research Journal,* 3(2): 21-40.

Göçer, İ. (2013a). *Yabancı Doğrudan Yatırımların Makroekonomik ve Verimlilik Etkileri: Türkiye, Çin ve Hindistan Örneği*. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Göçer, İ. (2013b), Ar-Ge Harcamalarının Yüksek Teknolojili Ürün İhracatı, Dış Ticaret Dengesi ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri, *Maliye Dergisi*, 165: 215-240.

Göçer, İ. (2015). *Ekonometri*. Lider Yayınları, İzmir.

Gu, W., Awokuse, T.O. & Yuan, Y. (2008). The Contribution of Foreign Direct Investment to China's Export Performance: Evidence from Disaggregated Sectors. *American Agricultural Economics Association Annual Meeting*, July, Orlando, Florida, USA.

Gujarati, D.N. & Porter, D.C. (2012). Temel Ekonometri, (5. Basımdan Çeviri), Çev: Şenesen, Ü. ve Günlük Şenesen, G., Literatür Yayınları, İstanbul.

Hazine Müsteşarlığı, (2005) *Yabancı Sermaye Raporu*, Ankara.

Hazine Müsteşarlığı, (2010) *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Raporu*, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara.

Hlouskova, J. & Wagner, M. (2005). The Performance os Panel Unit Root and Stationarity Tests: Results from a Large Scale Simulation Study. EUI EP ECO No. 2005/5. http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/3318/ECO2005-5.pdf, (Erişim Tarihi: 06.11.2017).

Hindistan Konsolosluğu (2017). *Hindistan Hakkında Bilgi*. http://www.hindistankonsoloslugu.com/hindistan-hakkinda/, (Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2017).

Ilıkkan Özgür, M. ve Demirtaş,C. (2013). Finansal Gelişme ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği. *E-Journal of New World Sciences Academy,* 10(3), 76-91.

Inderst, G., Kaminker, C. & Stewart, F. (2012). Defining and Measuring Green Investments: Implications for Institutional Investors Asset Allocations. OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No.24, OECD Publishing.

Im. K.S. Pesaran. M.H. & Shin. Y. (2003). "Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels". *Journal of Econometrics*. *115*, 53–74.

İSO (2002) Y*abancı Doğrudan Yatırımlar ve Türkiye Durum Tespiti ve Stratejik Plan*, İstanbul Sanayi Odası Yayınları, No. 1, ISBN: 975-512-610-4.

Jude, C. & Pop Silaghi, M.I. (2016). Employment Effects of Foreign Direct Investment: New Evidence from Central and Eastern European Countries. *International Economics,* 145, 32-49.

Kao. C. (1999). Spurious Regression and Residual-Based Tests for Cointegration in Panel Data. *Journal of Econometrics*. 90. 1–44.

Kaya, A. (2012). Mali Sürdürülebilirlik: Teori ve Türkiye Uygulaması. *Türkiye Bankacılar Birliği Yayınları,* No. 292.

Kibar (2017). Hyundai Assan Otomotiv Sanayi ve Ticaret A.Ş. https://www.kibar.com/Grup-Sirketleri/Sanayi/Hyundai-Assan.aspx, (Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2017).

Kızılkaya, O. ve Ay, A. (2014). Reel Döviz Kuru ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin ARDL Yöntemi İle Analizi: Türkiye Örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 2(1), 290-304.

Kızılkaya, Sofuoğlu ve Ay (2017). Yüksek Teknolojili Ürün İhracatı Üzerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Dışa Açıklığın Etkisi: Gelişmekte Olan Ülkelerde Panel Veri Analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 18(1), 63-78.

Korkut, T. (2017). Kyoto Protokolü: Nedir, Ne Değildir? http://bianet.org/bianet/cevre-ekoloji/54452-kyoto-protokolu-nedir-ne-degildir, (Erişim Tarihi: 16 Temmuz 2017).

Köprücü, Y. (2016). Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. I*nternational Conference on Eurasian Economies*, 29-31 August, Kaposvár – Hungary.

Kumar Adhikary, B. (2012). Impact of Foreign Direct Investment, Trade Openness, Domestic Demand, and Exchange Rate on the Export Performance of Bangladesh: A VEC Approach. *Hindawi Publishing Corporation Economics Research International*, 12, 1-10.

Kutan, A. M. & Vukšić, G. (2007). Foreign Direct Investment and Export Performance: Empirical Evidence. *Comparative Economic Studies*, 49(3), 430-445.

Lee, G. (2007). Long Run Equilibrium Relationship between Inward FDI and Productivity. *Journal of Economıc Development*, 32(2), 183-192.

Levin. A.. Lin. C.F. & Chu. C. (2002). "Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite-Sample Properties". *Journal of Econometrics*. *108*, 1–24.

Lipsey, R.E. (2002). Home and Host Country Effects of FDI. *NBER, Working Paper*, No. 9293.

Lopez, L. & Weber, S. (2017). Testing for Granger Causality in Panel Data. University of Neuchatel, Institute of Economic Research, IRENE Working Paper, No. 17-03. https://www.unine.ch/files/live/sites/irene/files/shared/documents /Publications/Working%20papers/2017/WP17-03.pdf, (Erişim Tarihi: 6 Kasım 2017).

Mankiw, N.G. (2010). *Makroekonomi*, Çev. Editörü: Ö. Faruk Çolak, Ankara: Efil Yayınevi, (orijinal baskı tarihi 2007).

Mevzuat (2003). Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu. http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4875-20030605.pdf, (Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2017).

MFA (2017). Brezilya'nın Ekonomisi. http://www.mfa.gov.tr/brezilya-ekonomisi.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2017).

MFA (2017). Brezilya'nın Ekonomisi. http://www.mfa.gov.tr/rusya-ekonomisi.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2017).

Mühim, S.A. (2012). *Şirket Birleşmeleri (Mergers) ve Havayolu Şirketlerinde Merger Uygulamalarına Örnekler*. İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

OECD (2011) Foreign Direct Investment Statistics: Notes, http://www.oecd.org/daf/internationalinvestment/investmentstatisticsandanalysis/46212218.pdf, (Erişim Tarihi: 18.07.2017).

Ongun, M. T. (2001). *Yabancı Sermaye ve Dış Borçlar.* Şahinöz, A. (ed.), Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz, İmaj Yay., Ankara, 323-355.

Özsoylu, A. F. ve Algan, N. (2011). *Dünya Ekonomisinin Yeni Aktörleri BRIC* (1. Basım), Karahan Yayınları, No. 130, Adana.

Pham, T. H. H. & Tran, T. A. D. (2009). Panel Causal Relationship between FDI and Exports. Evidence from a Sector Level Analysis of Vietnam. The Association of *Korean Economic Studies,* http://www.akes.or.kr/eng/papers(2009)/hanh.pdf, (Erişim Tarihi: 16.07.2017).

Roberts, A., Wallace, W. & Moles, P. (2016). Mergers and Acquisitions. Edinburgh Business School, MQ-A2-engb 1/2016 (1020), https://www.ebsglobal.net/EBS/media/EBS/PDFs/Mergers-Acquisitions-Course-Taster.pdf, (Erim Tarihi: 14 Temmuz 2017).

Simona-Gabriela, M. (2009). The Vicious Circle of FDI And Consumption In Romania, http://steconomice.uoradea.ro/anale/volume/2009/v2-economy-and-business-administration/71.pdf, (Erim Tarihi: 16 Temmuz 2017).

Subaşı Ertekin, M. (2017). Çin'in Büyüyen Enerji Talebinin Karşılanmasında Afrika'nın Önemi. *Iğdır Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 189-222.

Sürmeli, Y. (2016). Patent Lisans Sözleşmesi. http://startuphukuku.com/patent-lisans-sozlesmesi/, (Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2017).

Şahin, D. (2015). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 3(19), 159-172.

Şahin, L. (2016). Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyümeye Etkileri: ECOWAS Ülkeleri. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 12, 518-529.

Şeker, A. ve Şimdi, H. (2017). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Sabit Sermaye Yatırımlarının İhracat Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi. *V. Anadolu International Conference in Economics,* May 11-13, 2017, Eskişehir, Turkey.

Takım, A. (2010). Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Yabancı Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri. *Bartın Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 1, 39-59.

Tambunlertchai, S. (2009). Foreign Direct Investment and Export Performance in Thailand. Unpublished PhD thesis in Wesleyan University.

Tarı, R. (2012). *Ekonometri.* (8. Basım) Umuttepe Yayınları, Kocaeli.

Taşkın, H. (2004). İstihbarat Raporlarında İsrail'in GAP Senaryosu Güneydoğu Topraklarında Neler Oluyor? Ozan Yayıncılık, İstanbul.

TCMB (1997). Ödemeler Dengesi Metodolojisi ve Türkiye Uygulaması, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar.html, (Erişim Tarihi: 6 Kasım 2017).

TCMB-EVDS (2017a). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, Ödemeler Bilançosu Analitik Sunum (6. El Kitabı) ve Ödemeler Bilançosu Ayrıntılı Sunum (6. El Kitabı).

TCMB, (2017b), Reel Efektif Döviz Kuru Endekslerine İlişkin Yöntemsel Açıklama, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/d63eb7a3-63e3-47f8-985d-0770eba69a11/YontemselAciklama.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID =ROOTWORKSPACEd63eb7a3-63e3-47f8-985d-0770eba69a11, (Erişim Tarihi: 1 Ağustos 2017).

Toyota (2017). Toyota Otomotiv Sanayi Türkiye A.Ş. 20.yıl Kutlamalarında Üretim ve Yatırımda Artış Müjdesi Verdi. http://www.toyotatr.com/?m=p&pid=128, (Erim Tarihi: 14 Temmuz 2017).

Turan, Z. (2010). Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülkemiz Ekonomisine Etkileri ve Katkıları. *Mevzuat Dergisi,* 13(149).

UNCTAD (1999) *World Investment Report 1999*, Foreign Direct Investment and the Challenge of Development, New York.

UNCTAD (2017). Foreign Direct Investment: Inward and Outward Flows and Stock, Annual. 1970-2015, http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=96740, (Erim Tarihi: 16 Temmuz 2017).

World Bank (2017a), GDP (current US$), http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?view=chart, (Erim Tarihi: 17 Temmuz 2017).

World Bank (2017b). Exports of goods and services (current US$). http://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.CD?view=chart (Erim Tarihi: 17 Temmuz 2017).

World Bank (2017c). High-technology exports (current US$), http://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.CD?view=chart, (Erim Tarihi: 17 Temmuz 2017).

World Bank (2017d). GDP growth (annual %), http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?view=chart, (Erim Tarihi: 17 Temmuz 2017).

World Bank (2017e). GDP per capita (current US$), http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?view=chart, (Erim Tarihi: 17 Temmuz 2017).

World Bank (2017f). Merchandise exports (current US$). http://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.MRCH.CD.WT?view=chart, (Erim Tarihi: 17 Temmuz 2017).

WTO (1996). The Relationship between Trade and Foreign Direct Investment. Note by the Secretariat, WT/WGTI/W/7.

Yapar Saçık, S. ve M. Alagöz (2010). Türkiye'de Cari İşlemler Açığı Sorunu ve Borçlanma İle İlişkisi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(2), 113-120.

Yıldırım, K., D. Karaman ve M. Taşdemir. (2009). *Makroekonomi*. Sekizinci Basım. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, K. (2007). Türkiye için Doğrudan Yabancı Yatırım Stratejisi'ne Doğru. http://home.ku.edu.tr/~kyilmaz/papers/Y_Yased2007.pdf, (Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2017).

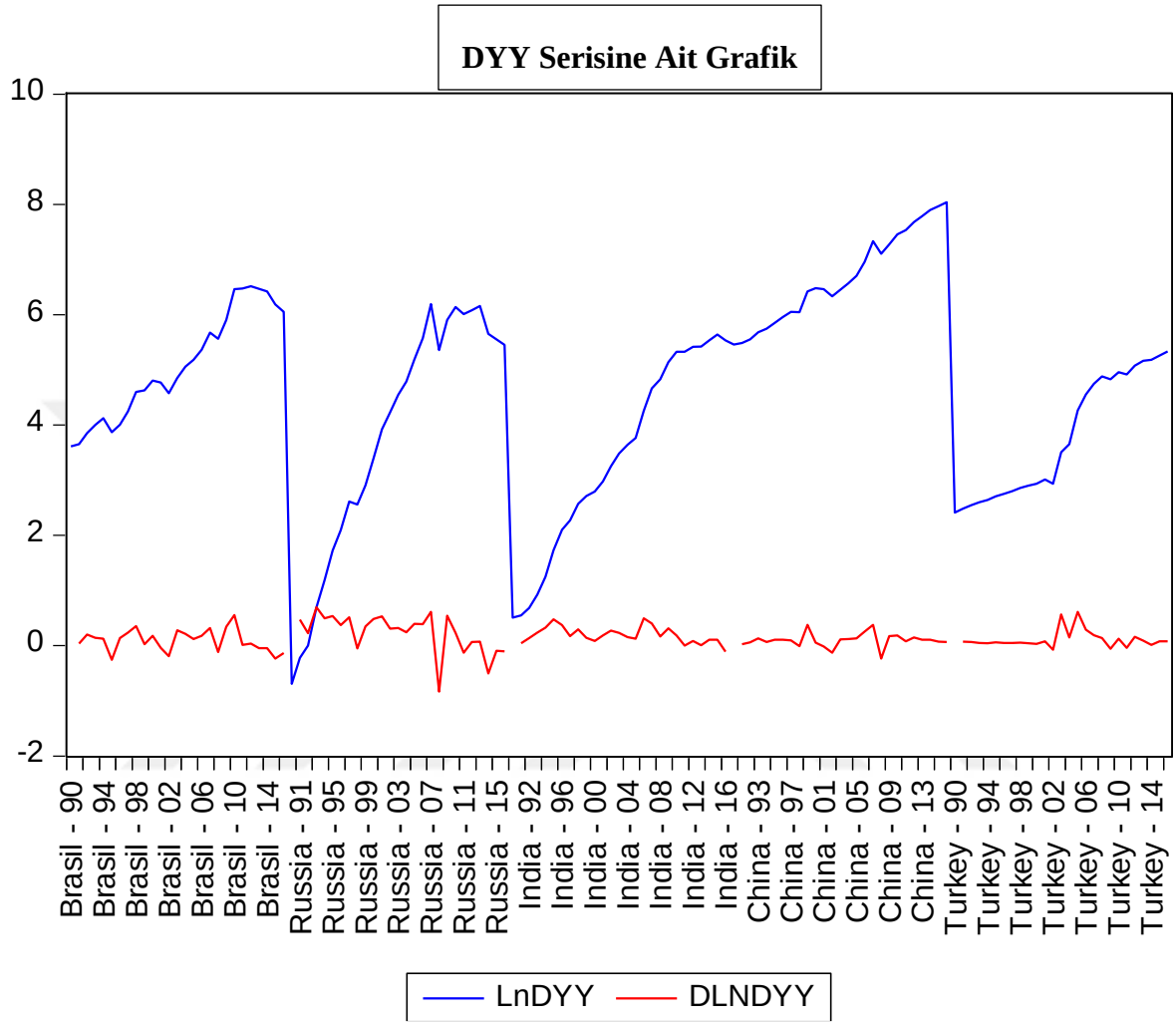
Yılmaz, R. ve Koyuncu, C. (2005) *Çin: Dragon Ekonomisinin Önlenemeyen Yükselişi,* Ekin Kitabevi, ISBN: 975-8768-48-4, Burs

EKLER

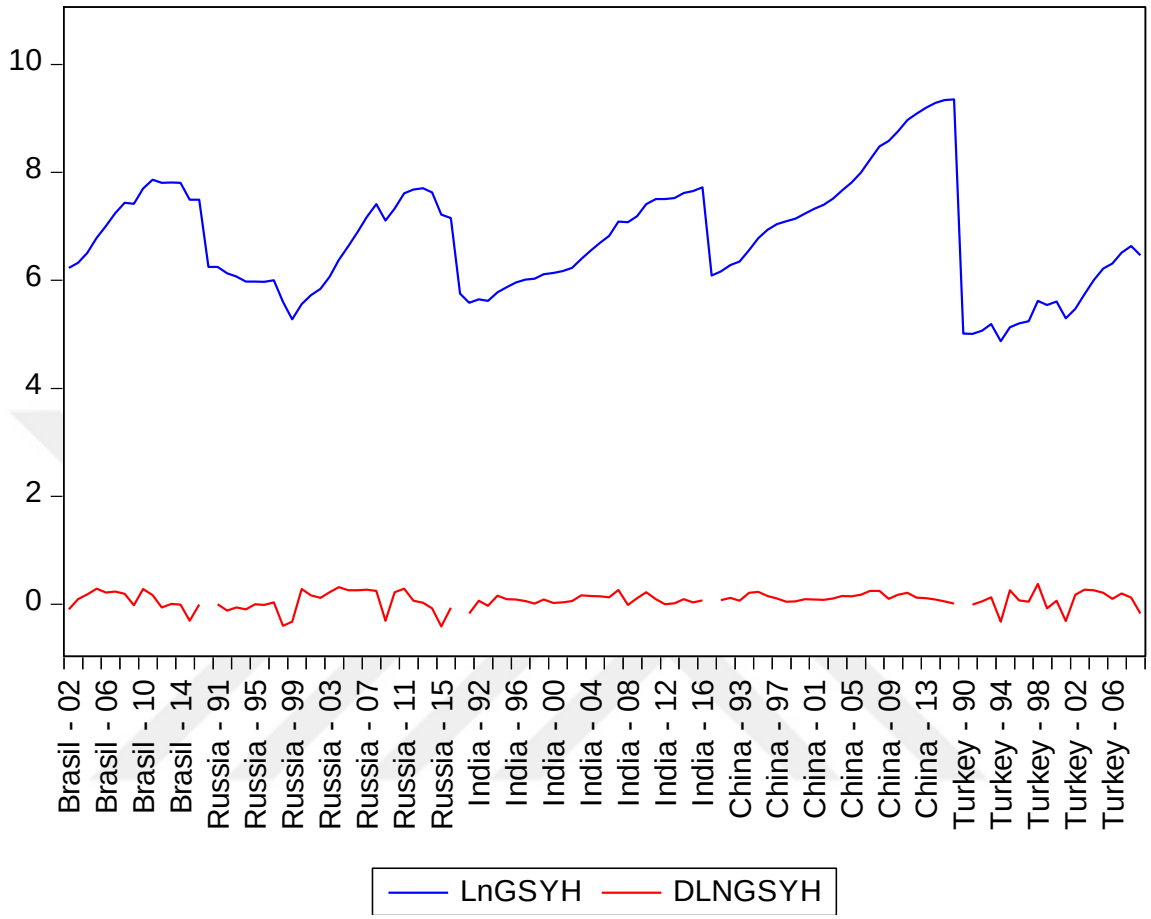
Ek 1: Tanımlayıcı İstatistikler

	LNGSYH	LNDYY	LNX	LNREER
Ortalama	6.731	4.551	5.146	4.490
Medyan	6.649	4.883	5.125	4.541
En Büyük	9.356	8.041	8.068	4.986
En Küçük	4.873	-0.693	3.003	2.425
Standart Sapma	0.981	1.887	1.212	0.299
Çarpıklık	0.553	-0.530	0.442	-3.057
Basıklık	3.145	2.829	2.792	19.855
Jarque-Bera Test İstatistiği	6.991	6.484	4.629	1808.374
Jarque-Bera Testi Olasılık Değeri	0.030	0.039	0.099	0.000
Toplam	908.692	614.439	694.648	606.199
Sapmaların Kareleri Toplamı	128.992	477.343	196.683	11.998
Gözlem Sayısı	135	135	135	135

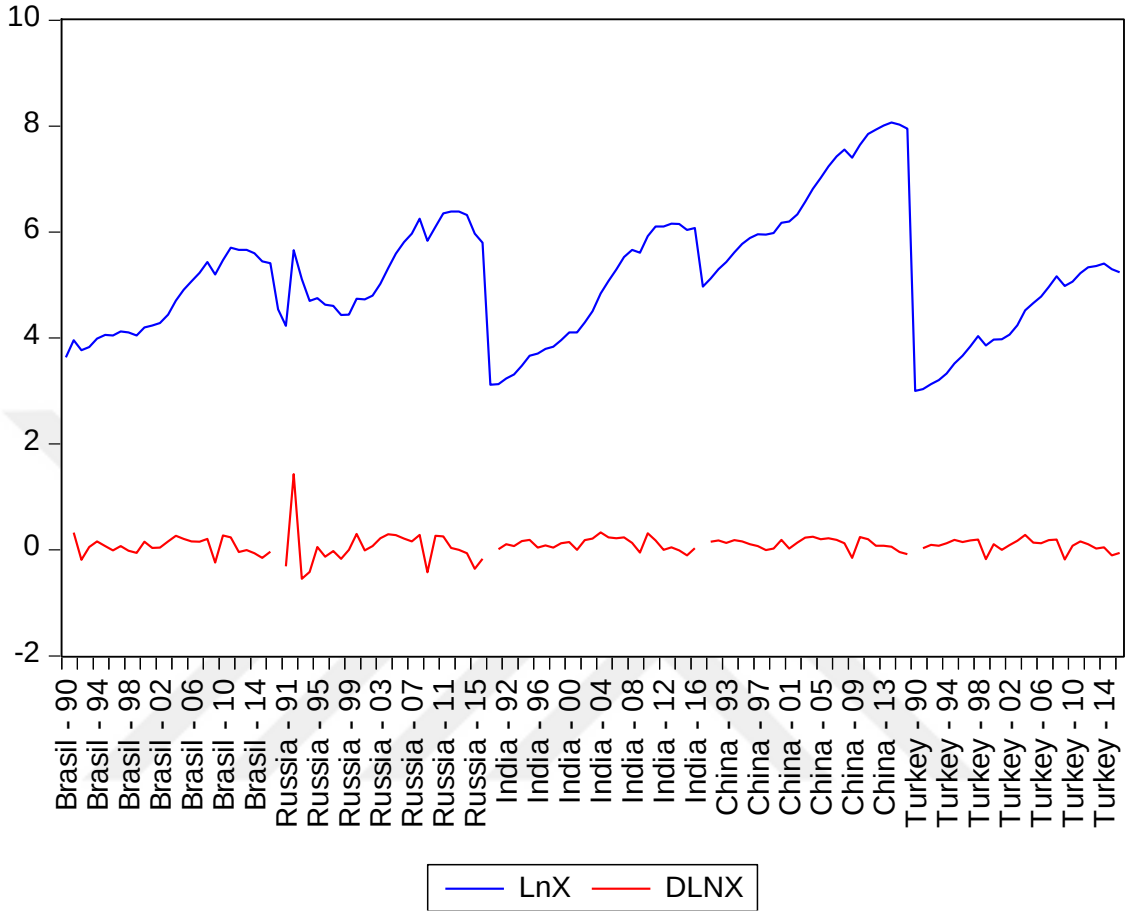
Ek 2: Serilerin Düzey Değerlerine ve Birinci Fraklarına Ait Grafikler

Ek 3: GSYH Serisine Ait Şekil

Ek 4: İhracat Serisine Ait Grafik

Ek 5: REER Serisine Ait Grafik

Serilerin düzey değerlerine ait grafikler incelendiğinde, serilerde önemli ölçüde dalgalanmaların olduğu, birinci farkları alındığında ise ortalamaları etrafında dalgalanan, daha dengeli bir hale geldikleri görülmektedir. Serilerin, aritmetik ortalamaları etrafında dalgalanmaları, durağan hale geldiklerinin görsel bir kanıtını oluşturmaktadır (Göçer, 2015: 246).